

Başlık / Title: 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Pehlivan İbrahim Ağa'nın Rolü

Yazarlar / Authors

Salih EROL

ORCID ID

0000-0002-3274-0770

Bu makaleye atıf için: Salih Erol, 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Pehlivan İbrahim Ağa'nın Rolü, *Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi* 3 (2020): 23-53.

To cite this article: Salih Erol, 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Pehlivan İbrahim Ağa'nın Rolü, *Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi* 3 (2020): 23-53.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 27.05.2020

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 28.06.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 30.06.2020

Tarandığı İndeksler / Abstracting & Indexing

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

DRJI

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ESJI Eurasian
Scientific
Journal
Index
www.ESJIndex.org

EuroPub

A S O S
İndeks

idealonline

TeI

Scientific Indexing Services

CiteFactor
Academic Scientific Journals

CYBERLENINKA

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Yazar: Salih EROL*

1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşında Pehlivan İbrahim Ağa'nın Rolü

Öz: Çar I. Aleksandr (1801-1825), selefleri olan I. Petro ve II. Katerina'dan miras kalan devlet politikasını sürdürdü. Söz konusu klasik Rus politikasının özü, Osmanlı Devleti aleyhine genişlemek şeklinde özetlenebilir. Balkanlardan Kafkasya'ya, geniş bir coğrafyada Rus ilerleyişine yol açacak bu politikanın en can alıcı kısmı ise Karadeniz ve Boğazlar üzerinden Akdeniz'e açılma stratejisidir. 1806'da Rusya'nın tek taraflı olarak ve resmî bir savaş ilanına dahi lüzum görmeksizin, Balkanlardaki Osmanlı toprakları üzerinden başlattıkları askerî harekât, yukarıda özetlenen politikanın doğal bir neticesidir. Savaşın başlangıcı, Osmanlı Devleti'nin güçsüz bir dönemine denk geldi. Bu dönemde Sultan III. Selim (1789-1807) içeride merkezî otoritesini tesis edememiş ve reformlarına karşı yapılan çok yönlü muhalefet doruk noktasına ulaşmıştır. Bu durumda, Rus saldırlarına karşı Balkan coğrafyasını savunmak oralarda hüküm süren ayanlara kaldı. Makalemizin esas konusu olan Pehlivan İbrahim Ağa bu ayanlardan biridir. Rumeli'deki yerel otorite sahipleri arasında kendisine güçlkle yer açılmış ve 1804'te Dobruca Bölgesi'nin ayanı olmuştur. Cesareti, mücadeleciliği ile sivrilen Pehlivan İbrahim Ağa, başlangıçta Rus ilerleyişine karşı İsmâil Kalesi'nin muhafazası ile görevlendirilmiştir. İsmâil muhafızlığı ile başlayan ve Haziran 1810'da esir düşmesine kadar süren yaklaşık dört yılda Pehlivan İbrahim Ağa, Türkler arasında, Osmanlı-Rus savaşının Balkanlardaki en önemli kahramanına dönüştü. O zamana kadar sadece bölgesel olarak sınırlı bir çevrede tanınırken; artık bütün Osmanlı memleketinde halk arasında "Baba Paşa" olarak ünlendi. 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nun en önemli Türkçe monografik kaynaklarının başında gelen "Baba Paşa Vakayî-nâmesi" temelde onun anlatımlarına dayalı olarak bir tür savaş günlüğü şeklinde kaleme alındı ve yazımı 1820'de tamamlandı. Bu çalışmamızda, sözü edilen eser, Osmanlı arşiv belgeleri ve dönemin diğer kaynak eserleriyle mukayeseli bir biçimde incelenecektir. Böylece Pehlivan İbrahim Ağa'nın oynadığı rol üzerinden Osmanlı-Rus ilişkilerinin ayrıntılı değerlendirme imkânının sunulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı-Rus Savaşı, Vakayî-nâme, Balkanlar, Pehlivan İbrahim Ağa, Baba Paşa.

The Role of Pehlivan İbrahim Ağa During 1806-1812 Ottoman-Russian War

Abstract: Tsar Alexandr I (1801-1825) maintained the politic of state which inherited from him predecessors Peter I and Catherine II. The essence of the Russian classical policy can be summarized as basically expanding against the Ottoman State. The most crucial part of this policy, which will lead to the Russian progress in a wide geography from the Balkans to the Caucasus, is the strategy of opening to the Mediterranean over the Black Sea and the Straits. The military operation which launched, unilaterally and without any official declaration of war by Russia over the Ottoman Balkan Lands in 1806, is a natural result of this policy that summarized above. The beginning of the war, coincided with a weak period of the Ottoman State. In that period Sultan Selim III could not established his central authority and multi-faceted opposition against sultan's reforms reached its climax. In this situation, defending Balkans against Russian attacks was up to the local notables that reigning there. As the main topic of this article, Pehlivan (wrestler) İbrahim Ağa, is one of these local notables. He could hardly taken a place among local authority owners in Rumelia and became notable of Dobruca Region in 1804. Pehlivan İbrahim

* Dr., Bursa BTSO Kamil Tolon Bilim ve Sanat Merkezi Tarih Öğretmeni, Bursa/Türkiye, E-mail: drsalihherol@gmail.com.tr, ORCID ID: 0000-0002-3274-0770.

Agha who excelled with combative and brave personality, initially was tasked with the protection of Izmail Fortress against Russian Army attacks. About four years that starting with the guarding of Izmail and lasting until he captured in June 1810, among the Turks, Pehlivan İbrahim Agha became the most important hero of the Ottoman-Russian War in the Balkans. Until that time he was recognized only in a local, limited circle; but after that he gained a great fame under the name "Baba Pasha" among the people that lived in all over Ottoman lands. The "Chronicle of Baba Pasha" which basically upon him narratives as a kind of war diary is one of the most important Turkish monographic sources. Writing of this manuscript book was completed in 1820. In our article, the mentioned manuscript will be analyzed in a comparison way with unpublished Ottoman archival documents and other published main sources belong that time. Thus, it is aimed to provide the possibility of detailed evaluation about Ottoman-Russian relations based on the role played by Pehlivan İbrahim Agha or in him other name Baba Pasha.

Keywords: Ottoman-Russian War, Chronicle, Balkans, Pehlivan (wrestler) İbrahim Agha, Baba Pasha.

Giriş

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin Rusya ile yaptığı iki büyük savaş, iki devlet arasındaki güç dengesinin bîriz bir biçimde Rusya lehine değiştiğini göstermiştir. Karadeniz'in stratejik noktalarından olan Kırım Yarımadası'nın 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile kaybedilmiş olması Osmanlı açısından sadece coğrafi bir parçanın kaybedilmesinden öte bir anlam taşımaktadır. Halkı Müslüman olan böyle bir yerin kaybedilmesi Osmanlı padişahının dinsel niteliği olan halifelik statüsüne kabullenilmesi çok zor bir darbe indirmektedir. Bu darbenin etkisi geçmeden, 1783'te, Rusya'nın tek taraflı olarak Kırım'ı ilhak etmesi, yeni bir Osmanlı-Rus Savaşı'nı kaçınılmaz kılmış ve 1787'de Avusturya'nın da Rusya tarafında yer aldığı büyük bir savaş daha patlak vermiştir.¹ Yaklaşık beş yıl boyunca geniş bir saha üzerinde süren çetin muharebeler, netice itibarıyla Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle son buldu. Osmanlı Devleti, daha önce kaybettiği yerleri alamadığı gibi yeni yerler de kaybetti.

Bir devlet için toprak kaybetmekten daha ağır olan bir şey varsa, o da elinde kalan topraklar ve halklar üzerindeki kesin hâkimiyet hakkını başka devlet ya da devletlerle paylaşmak durumunda kalmasıdır. Bu genel kaidenin Osmanlı Devleti için taşıdığı özel anlam ise, tebaası olan Ortodoks Hıristiyanları üzerinde Rus himâyesi anlamına gelebilecek bir maddeyi daha 1774'te kabul etmiş olmasıdır. Buna ilaveten, 1792'den itibaren Eflak-Boğdan beylerini hâkim bir devlet olarak tek başına belirleyememesi ve tamamen iç işlerine ait olması gereken bu meselede Rus çarının onayını almak zorunda bırakılmasıdır. Ortodoks tebaanın yoğun olarak yaşadığı Balkan coğrafyası

¹ Edouard Driault, *Şark Meselesi*, Çev. Nâfiz, Haz. Emine Erdoğan (Ankara: Berikan Yayınevi, 2010), 92-98.

ve hatta Yunanistan - Ege Adaları için “hâmi/koruyucu devlet” rolüne her geçen gün daha fazla bürünen Rusya’nın etkisiyle buralarda yeni bir milli uyanış devresi başlamıştır. XIX. yüzyıldaki bütün Osmanlı-Rus savaşlarında Rusya tarafından kullanılan gerekçe “Osmanlı’daki Hıristiyanların haklarının korunması” gerekçesidir.

Osmanlı-Rus ilişkileri iki devlet arasında yapılan savaşlardan ibaret değildir. Zaman zaman kısa süreli yumuşama ve hatta ittifak dönemleri de yaşanmıştır.² Örneğin, 1796’da II. Katerina’nın ölmesiyle başlayan ve 10 yıl süren devre böyle istisnâî dönemlerden birisidir. 1798’de Fransızların Mısır’ı işgal etmeleri, İngiltere’nin ve Rusya’nın Osmanlı Devleti ile ittifak antlaşmaları imzalamasına yol açtı.³ Artık Osmanlı Devleti, kendi memleketini kendi gücüyle koruyamayacak durumdadır. Bu iki müttefik devletin de desteğiyle 1802’de Fransız kuvvetleri Mısır’dan çıkarılmıştır. Osmanlı-Rus ve İngiliz ittifakı 1806 yılının sonlarına dek sürmüştür. Bu dönemde Rusya’yı Osmanlı Devleti ile ittifak kurmaya sevk eden tek neden Fransızların yayılcı siyasetinden duyulan endişe değildir. Ayrıca, Rusya’nın Avusturya ile yaşadığı bölgesel nüfuz rekabeti ve gerginlikler de onu Osmanlı Devleti’ne yakınlaştırmıştır.⁴

Osmanlı Devleti ile kurduğu müttefikliğe aykırı olarak Rusya, Osmanlı aleyhinde bazı faaliyetlerde bulunmaya devam etmiştir. 1801’de iktidara gelen Çar I. Aleksandr, I. Petro’nun ve II. Katerina’nın açtığı yolda yürüyerek Osmanlı Devleti’nin yıkılmasına yönelik politikaları devam ettirmiştir. 1804’te başlayan Sırp İsyanı’nda Rusya’nın desteği gizli kapaklı bir şey olmayıp; alenî bir durum arz etmiştir.⁵ Aleyhindeki yıkıcı faaliyetlere rağmen yine de Osmanlı Devleti, güçsüzlüğünün farkında olarak, Rusya ile ilişkilerini bozmaya cesaret edememiştir.

XIX. yüzyılın başlarında Avrupa’da, Osmanlı’yı da doğrudan etkileyecek bir biçimde, uluslararası ilişkilerin hızlanması, ortamın kaosa doğru sürüklenmesinin baş sebebi ise Fransa’dır. 1804’te imparator seçilen Napolyon Bonaparte, başlattığı yayılcı politikasıyla on yıl boyunca Avrupa’daki bütün mevcut dengeleri alt üst etmiştir. Onun İstanbul’a elçi

² Serhat Kuzucu, “Rus Çarı I. Pavel Dönemi Osmanlı-Rus Siyasi İlişkileri ve Napolyon’a Karşı Ortak Mücadele”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi* 38 (Yaz 2013): 75-87.

³ Fahir Armaoğlu, *XIX. Yüzyıl Siyasi Tarih (1789-1914)*(Ankara: TTK Basımevi, 1997), 88-89.

⁴ Valery Morkva, “Russia’s Policy of Rapprochement with The Ottoman Empire in The Era of The French Revolutionary and Napoleonic Wars 1792-1806” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi,2010), 277.

⁵ A.B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları. Kırım-Balkanlar-93 Harbi ve Sarıkamış* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2009), 277.

olarak gönderdiği General Sebastiani'nin faaliyetleri, I. Aleksandr'ın Osmanlı Devleti'ne savaş açmak için kullandığı gerekçeleri oluşturmuştur.⁶

Makalemizin bundan sonraki bölümlerinde Rus orduları önündeki mücadelesi işlenecek olan Pehlivan İbrahim Ağa'nın hayatının bu mücadeleden önceki yaklaşık kırk yılını kısaca özetlemek onun hakkındaki biyografik bütünlüğün oluşturulabilmesini sağlayacaktır. Asıl adı İbrahim olmasına rağmen, güçlü yapısından ve güreşe hevesinden ötürü "Pehlivan" lakabıyla anılmıştır. Hayatının Rus savaşları ile geçen diliminden ölümüne kadar da "Baba Paşa" olarak adlandırılmıştır. Onun hayat hikâyesi, kendi ifadesiyle, tahminen 1766-1770 yılları arasında Bozok'ta (Yozgat) başlamıştır.⁷ Gençlik yıllarında gönüllü olarak 1787-1792 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşları'na katılmış; bu sıralarda "Alo Paşa" adında bir devlet adamının himâyesinde bulunmuş ve onunla birlikte 1792'de Rumeli'ye geçmiştir. Pazvandoğlu İsyanı sırasında, 1798'de, Alo Paşa'nın ölümü üzerine sahipsiz kalan Pehlivan İbrahim Ağa, başına topladığı adamlarla ve cesaretiyle Balkanlar'da var olma savaşı vermiştir. Nihayetinde Tirsinikli İsmâil Ağa'nın üstünlüğünü kabul ederek, onun himâyesinde 1804'te Dobruca ayanı olarak varlığını resmen kabul ettirebilmiştir.⁸ Uzunçarşılı'nın da belirttiği üzere, Tirsinikli İsmail Ağa'nın güçlenmesini sağlayan yolda Alemdar Mustafa onun sağ; Pehlivan İbrahim de sol kolu gibidir.⁹

Savaşın Başlamasının Ardındaki Sebeplere Dair Bazı Yorumlar

Pehlivan İbrahim Ağa'nın hayatını konu alan Vakayi'nâme'de gerek eseri telif eden zâtn ve gerekse de Pehlivan İbrahim Ağa'nın şahsî yorumlarına dayalı olarak savaşın neden çıktığına dâir ilginç iddialar ortaya atılmış ve daha da önemlisi o dönemin Osmanlı Müslüman halkının nazarında bu

⁶ Nitekim Çar'ın emriyle Dışişleri Bakanı Adam Çartoriyskiy tarafından hazırlanarak İngiltere'ye 1804'te sunulan plan, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki hâkimiyetine tamamen son verilmesini içermekteydi. Bkz. Hayri Çapraz, "I. Aleksandr Dönemi Rusya'nın Balkan Politikası", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 28 (2015): 56.

⁷ Bu hususla ilgili olarak Vakayi'nâme'de şöyle yazılmıştır: "Bozok diyârında ale't-tahmîn seksen ya da seksen üç tarihlerinde (Hicri 1180 – 1183 yılları arasında) dünyaya teşrîf eyledi. Bkz. Abdüllatif Efendi Gazzizâde, *Vekayi-i Baba Paşa Fi't-Târîh*, Haz. Salih Erol (Ankara: TTK Yayınları, 2003), 101.

⁸ Meryem Kaçan Erdoğan, Meral Bayrak Ferlibaş ve Kamil Çolak, *Tirsiniklizâde İsmail Ağa ve Dönemi (1796-1806): Rusçuk Ayanı* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2009), 57; Salih Erol, "XIX. Yüzyıl Başlarında Bir Rumeli Ayanının Yükselişi: Pehlivan İbrahim Ağa", *Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu-II*, C. I (Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Yayını, 2010): 442-449.

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yıllıköğlü Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa* (İstanbul: Maarif Matbaası, 1942), 31.

savaşın çıkışına nasıl bir anlam yüklendiğine dair ipuçları verilmiştir.¹⁰ Eserde birkaç başlık altında ayrıntılı olarak işlenen bu düşünceleri şöyle özetlemek mümkündür:

Padişahın reformları olan Nizâm-ı Cedîd'e Rumeli'de karşı çıkılmış ve söz konusu reformlar burada uygulanamamıştır. Bölgenin halkından bazıları bu gerçekten yola çıkarak savaşın başlamasına; "Bizler, devlete âsî olduğumuzdan devlet Ruslarla anlaşmış ve bizi terbiye etmek, yola getirmek için onları başımıza musallat etmiştir" şeklinde yorumlar getirmişlerdir.¹¹

Aslında halkın kafasının karışmasında Rus casuslarının da payı büyüktür. Ruslar, psikolojik savaş aygıtlarını da devreye sokmuşlardır. Vakayî'nâme'de "Kâfirin hîle ve fesâdı"ndan örnekler sunulmuştur. Mesela, Rus öncü birliklerinin içinde bulunan elçi görünümlü casuslar, ele geçirilecek kalelere önceden varıp: "Padişahınız bu kaleyi bizlere verdi; sizlere yardım gelmeyecek; boşuna kırılmayın; mallarınızı alıp buradan gidin!" şeklinde türlü ifadelerle halkın zihnini karıştırmışlardır. Hazırlamış oldukları sahte ferman örneklerini de "gerçek" diye gösterip, bu belgelerin padişah tarafından kendilerine verilmiş olduğunu; sınırdaki kale, köy ve şehirlerin onun rızasıyla Rusya'ya bırakıldığını iddia etmişlerdir. Yine de tüm bu algı operasyonlarına rağmen; üstelik devlet desteğinden çok az yararlanabildikleri halde Ruslara karşı koymaya çalışmışlardır. Çünkü ilk etapta elden gidecek olan onların memleketleridir.

Öte yandan yeniçeriler bu savaşın kendilerine yönelik olduğunu; padişahın ve müttefiki olan Rusya'nın amacının yeniçeriyi cepheye çekip, yok etmek olduğunu iddia etmişlerdir. Bunlara göre padişah, Nizâm-ı Cedîd reformlarının muhalifi Yeniçeri Ocağı'nı böylece bertaraf edecektir. Yeniçerilerin 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'na çok mecbur kalmadıkça katılım göstermemeleri bir ölçüde böyle yanlış bir zan taşımalarından dolayıdır. Vakayî'nâme'de cepheye savaşmak üzere gönderilen ama çoğu para kazanmaya gelmiş fırıncı, lokmacı, şekerci ve sâir esnafına dönmüş yeniçerilerin içinde buldukları trajik-komik ibretlik hâller, somut örneklerle betimlenmiştir.¹²

Yukarıda görüşlerine yer verilen bu yorum sahipleri Vakayî'nâme'de akıl ve fikirden uzak kişiler olarak nitelendirilmiştir. Buna göre, Osmanlı

¹⁰ Eserin Müellifi "Gazzizâde" lakabıyla bilinen Abdüllatif Efendi, 1776-1832 tarihleri arasında Bursa'da yaşamıştır. Hakkında daha fazla bilgi için bkz. Hamdi Tekeli, *Gazzizâde Abdüllatif'in Hayatı Eserleri ve Vâkı'ât'ı* (Bursa: Uludağ Yayınları, 2016); aynı yazar, "Gazzizâde Abdüllatif Efendi", *TDVİA*, C. XIII, 540.

¹¹ Gazzizâde, *Vekayi-i Baba Paşa Fi't-Târîh*, 149.

¹² Bu konu "Letâif-i Yeniçeriyân" başlığı altında işlenmiştir. Bkz. Gazzizâde, *Vekayi-i Baba Paşa Fi't-Târîh*, 167-170.

Devleti'nin, azılı rakibi ve din düşmanı saydığı ve daha önceleri defalarca kendisine zararlar vermiş Rusya gibi tehlikeli bir güçle hem de kendi memleketini çiğnetmesi için gizli bir ittifak yapması akıl ve vicdan dışı bir şey olup, bu türden iddialar tamamen dayanaksızdır. Üstelik İslâm halifesi olan hiçbir padişah bir Müslüman diyârın kafirler tarafından işgal edilmesini hoş karşılamaz ve elinden geldiğince cihad ilan ederek buna karşı durur.

Pehlivan İbrahim Ağa'nın şahsî görüşüne göre, devletin kastı yoktur ama yine de kusuru vardır. O, bunu: "Hırsızın yaşaması, subaşının ihmâlindedir" şeklinde dikkat çekici bir atasözü ile ifade etmiştir. Buna göre, eğer sultan, onun gibi devlete bağlı ve güçlü kişileri vakti zamanında Balkanların yola getirilmesi için yetkiyle donatmış olsaydı ne bu kadar isyancı olurdu; ne de Ruslar Osmanlı memleketine saldırmaya cesaret edebilirlerdi.

Savaşın çıkmasına verilmeye çalışılan anlam konusundaki son yorum ise, aynı zamanda dergâh şeyhi olarak dinî bir kişiliği olan yazar tarafından: "Rus Saldırısının Ardındaki Gizli Hikmet" gibi dikkat çekici bir başlık altında yapılmıştır. Yazar, çoğu din adamının aksine reformlara karşı çıkmayıp, onları savunan bir kişi olarak Nizâm-ı Cedîd'in gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Ona göre bu savaş, padişaha karşı çıkanlara Allah'ın bir gazabı olarak değerlendirilmelidir. Burada yazar, adaletin işlemediği, iç çatışmaların ardı arkasının kesilmediği ve halife-sultanın otoritesine karşı çıkan zorba Rumeli'ye yönelik bir tür "İntikam-ı ilâhî"nin Rusların saldırısı şeklinde tecelli ettiğini ileri sürmüştür. Mistik izah denemesinden sonra şaşırtıcı bir biçimde somut ve gerçekçi tutum takınan yazar, Rusların Osmanlı topraklarına girmesinin dünyevî açıklamasını özetle vermektedir. Bu özetle Rusya'nın Osmanlı'nın zayıf durumunu çok iyi gözlemlediği, iç çekişmelerle boğuşmakta olan memleketin kendisine karşı çıkamayacağını düşündüğü için bu durumu fırsat bilerek ilerlediği ve savaşın çıkış sebebinin bundan ibaret olduğu belirtilmiştir.

Rus İlerleyişine Bir Engel Olarak İsmâil Kalesi ve Pehlivan İbrahim Ağa

1806 Kasım başlarında Rus ordusu Osmanlı sınırlarına doğru harekete geçip; Eflak ve Boğdan'ı işgal etmeye başladığında Pehlivan İbrahim Ağa memleketi Kuzgun'da bulunmaktaydı. Karşısına düzenli bir Osmanlı kuvvetinin çıkamadığı Rus ordusu, kısa bir süre içerisinde Eflak ve Boğdan'a girdi. Kili, Akkırman, Bender, Bükreş, Yaş ve Hotin gibi kaleler işgal edildi. Bu durumda Tuna boyunda Osmanlı'nın elinde yalnızca üç müstahkem kale kaldı. Bunlar: Yerköy, İbrail ve İsmâil kaleleridir.¹³

¹³ Şirokorad, *Rusların Gözünden Osmanlı-Rus Savaşları*, 298.

Osmanlı topraklarında hızla ilerleyen Rus birlikleri, İsmâil Kalesi'nin önüne geldiler. Günümüzde Ukrayna-Romanya sınırına yakın bir yerde bulunan ve Ukrayna toprağı sayılan bu tarihî Osmanlı sınır kalesi daha önceleri, 1770 ve 1790'da olmak üzere, iki defa Rus işgaline uğramıştı. Stratejik önemi olan Özi Kalesi'nin kaybedilmesi, İsmâil'in müstahkem bir sınır kalesi olarak önemini arttırmıştı.¹⁴

İsmâil önlerine gelen Rus ordusu kaleyi kuşatarak; buradaki ahâlinin teslim olması için elçi gönderdiler. Kale komutanı, kuşatmadan kısa bir süre önce yardım istemek üzere etrafa haberciler göndermişti. Bu habercilerin Kuzgun'a gelmeleri üzerine Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Ağa'nın da isteğiyle Pehlivan İbrahim Ağa, İsmâil Kalesi'nin yardımına koştu.¹⁵ Kaledeki yöneticiler kaleyi savunmakla teslim etmek arasında kararsız kalmışlardı. Bu kararsızlıkları yüzünden Pehlivan İbrahim Ağa'yı ilk gece içeri almadılarsa da; sonunda savunmada karar kılındı ve böylece Pehlivan İbrahim Ağa kaleye dâhil oldu.

İsmâil'in teslim olacağını zanneden Ruslar, kalenin önüne geldiklerinde beklemedikleri bir karşılık gördüler. Daha ilk çatışmada üç bin dolayındaki Rus birliği, altı yüz süvarisi bulunan Pehlivan İbrahim Ağa'nın kuvvetleri tarafından bozguna uğratıldı. İsmâil'in fethini başaramayan Rus kuvvetleri, kalenin Hotin Kapısı yönündeki düzlükte toplanarak bir süre sonra yeniden saldırmaya hazırlandılar. Ancak kaledekilerin beklenmedik çıkış harekâtıyla baskına uğrayıp, büyük zayıatlar verdiler. Rus kuvvetlerine karşı İsmâil önlerinde kazanılan ilk başarılar, bu başarıların baş mimarı olan Pehlivan İbrahim Ağa'ya kale muhafızlığındaki otoriteyi eline almasını ve işbirlikçi olduğunu düşündüğü kişileri ortadan kaldırmasını sağladı. Böylece kalede askerî bir disiplin tesis edilmiş oldu. Aldıkları yenilgilerin etkisiyle Rus kuvvetleri, İsmâil'den epeyce uzaklaşarak yaklaşık sekiz saat mesafedeki Palpu Gölü kenarındaki Tabya Köprüsü civarına çekildiler. Ancak bu çekilme İsmâil için tehlikenin geçtiği anlamına gelmiyordu.

¹⁴ Nuri Akbayar, *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2001), 82; Feridun Emecen, "İsmâil", *TDVİA*, C. XXIII, 82-84.

¹⁵ Pehlivan İbrahim Ağa, İsmâil'e yardıma gitmesinden bahsederken; Alemdar Mustafa Ağa'dan hiç bahsetmez. Oysa Alemdar, Pehlivan İbrahim'in kendi adamı olarak Ruslara karşı kendisi tarafından görevlendirildiğini belirtmektedir ki doğru olanı da budur. Devlet de savaşın ilk dönemlerinde Pehlivan Ağa'yı Alemdar'ın adamı olarak saymakta ve hatta kazandığı ilk başarılarında ödüllendirilmesi hususunu Alemdar'a havale etmektedir. Bkz. Gazzizâde, *Vekayi-i Baba Paşa Fi't-Târîh*, 156; Vakanüvis Âsım Efendi: "Rusçuk 'Ayânı Alemdar Mustafa Ağa, ez-kadîm kapu yoldaşı Pehlevân İbrahim Ağa'yı İsmâil'e sevk eyledi" demektedir. Bkz. Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi*, C. 1, Haz. Ziya Yılmaz (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015), 439.

Osmanlı Devleti'nin o sıralarda kazandığı tek başarı sayılabilecek olan İsmâil direnişi, gün geçtikçe yeni takviyelerle kuvvetlendi. Alemdar Ağa'nın adamlarından Boşnak Abdullah Ağa ve Kırım han sülalesinden Bahadır Giray, kuvvetleriyle birlikte gelip İsmâil'e yerleştiler. Kalenin resmî en üst düzey yöneticisi konumundaki Kasım Paşa, yetkilerini fiilen Pehlivan İbrahim Ağa'ya bırakmış vaziyeteydi.

Rus kuvvetleri karşısında kazanılan başarılarla ilişkin haberlerin İstanbul'a ulaşması 1806 Aralık ortalarından itibaren ve bu türden haberler, kazanılan yeni başarılarla doğru orantılı olarak bundan sonra sıklaşmıştır. Örneğin, İstanbul'a Karadeniz üzerinden gelen "Mehmed Reis" adındaki gemi kaptanı, Pehlivan İbrahim Ağa'nın Rusları Çamaşuy Köyü'nde bozduğunu haber vermiştir. Adı geçen kaptan, Sünne Boğazı'ndan altı gün önce Karadeniz'e çıktığını ve bu süre zarfında İstanbul'a vardığını belirttiğinden sonra Kili'deki Rus komutanın İsmâil üzerine asker sevk ettiğini ve Kili ile İsmâil arasındaki Çamaşuy'a kadar gelmiş Rus askerlerine İsmâil'den çıkan Pehlivan İbrahim Ağa tarafından baskın verildiğini anlatmıştır. Buna göre, baskına uğrayan Rus kuvvetlerinin üçte ikisi kadarı yok edilmiş ve kalan yaklaşık bin kişi kendilerini güçlkle Kili'ye atmıştır. Bu durum karşısında telaşlanan Kili muhafızı kaleye külliyetli zahire taşıyarak olası bir kuşatmaya karşı tedbir almaya çalışmıştır.¹⁶

Yukarıda bahsi geçen zafer, Pehlivan İbrahim Ağa, Boşnak Abdullah ve Bahadır Giray imzalı yazıyla Rusçuk'a, Alemdar Mustafa Ağa'ya bildirilmiş olup, Alemdar Ağa tarafından da padişaha gönderilmiştir. Adı geçen şahıslar, Rusların ilerleyişlerinden haberleri olur olmaz hemen bir akşamüzeri İsmâil'den yola çıktıklarını ve sabaha karşı Çamaşuy'da Rus kuvvetlerine baskın verdiklerini belirtmişlerdir. Hezimete uğratılan düşman kuvvetlerinden bin beş yüz kadar kelle ve beş yüz civarında esiri zaferlerinin kanıtı olarak göndermişlerdir.¹⁷

Rusların üst üste gelen istilaları ve İngilizlerin İstanbul'u tehdit etmesiyle bir süredir sıkıntılı günler geçiren padişah ve İstanbul halkı Ruslara karşı kazanılan zaferlerin haberiyle sevindi. Pehlivan İbrahim Ağa, mirahur-ı evvel rütbesi ile ödüllendirildi. Ayrıca kendisine altın yaldızlı samur bir kürk ve dokuz kanatlı han çelengi gönderilerek Tuna boyunun başbuğu ilan edildi.

¹⁶ BOA, HAT. 256/14700.

¹⁷ BOA, HAT. 1366/54094; Sözü edilen zaferin Vakayi'nâme'deki anlatımı: "Pehlivân Ağa hazretleri buyurmuşlardır ki tamam elli beş saat at üzerinde gazâ eyledik; biz ve atlarımız yorulmak ve acıkmak hatırlamadık" şeklinde yer yer destansı abartılarla süslü olsa da diğer ayrıntılar bakımından arşiv belgeleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Bkz. Gazzizâde, *Vekayi-i Baba Paşa Fi't-Târih*, 172.

Ancak asıl büyük ödül, Kale muhafızı Kasım Paşa'ya verildi: Vezirlik rütbesinin yanı sıra gazilik unvanı ile taltîf edildi.¹⁸

Sınır boyundaki İsmâil Kalesi'ne ve benzeri durumdaki diğer yerlere doğru hemen düzenli bir ordu gönderecek durumda bulunmayan Sultan III. Selim, imkânlarının kısıtlılığı ve giderek ağırlaşan kış koşullarının bastırmasına rağmen elinden geleni yapmaya çalışmıştır. Onun bu gayretini Osmanlı arşiv belgelerinden anlamak mümkündür. İsmâil'deki savaşçılara mühimmat ve zahire desteğinde bulunulması; güç belâ iki yeniçeri ortasının bine yakın neferiyle yardıma gönderilmesi; padişahın özel ödeneği durumundaki ceyb-i hümayûndan Pehlivan İbrahim Ağa'ya da bir pay ayrılmış olması ve ayrıca "Seferiye akçesi" adı altındaki savaş hazinesinden İsmâil kale komutanı Kasım Paşa'ya on beş bin; kalenin gerçek muhafızı Pehlivan İbrahim Ağa'ya ve diğer kahramanlar Boşnak Ağa ile Bahadır Giray'a ise beşer bin kuruş gönderilmesi gibi örnekler bu konuda gösterilebilecek kanıtlardandır.¹⁹

Pehlivan İbrahim Ağa'nın başta İsmâil olmak üzere Tuna deltasında Rus kuvvetlerine karşı göstermiş olduğu başarılı direniş hareketleri, Karadeniz'e açılan Sünne Boğazı'nın takviyesi görevinin de ona verilmesini sağladı. Bu ek görev: "Silahşorân-ı hazret-i şehriyârî ve Dobrice Ayanı Pehlivân İbrahim Ağa'ya" şeklinde başlayan hatt-ı hümayûnla kendisine tebliğ edildi. O, artık geniş bir sahayı devlet adına korumakla resmen vazifelendirilmiş biri olarak başta adı geçen boğaz olmak üzere birçok kilit noktada istihkâm faaliyetlerini güçlendirmeye çalıştı.²⁰ Her geçen gün Ruslar karşısında kazanılan yeni savaşlar, Osmanlı adına umut veren bir iklim oluşturdu. Osmanlı karşısında umduğu başarıların bir türlü elde edilmemesinden huzursuz olan I. Aleksandr, çarenin mutlaka İsmâil'in alınmasıyla bulunacağını farkında olarak buraya en seçme birliğini sevk ettiyse de istediğini elde edemedi.²¹

Sultan III. Selim için bölgeden haberler toplamakla görevli tatarlar, iki bin kişilik Rus süvari birliğinin İsmâil'e sarkmaya çalıştığını; ancak bu birliğin Pehlivan İbrahim Ağa ve adamları tarafından perişan edildiklerini; düşman

¹⁸ Asım Efendi tarafından övgüyle bahsedilen Kasım Paşa'dan Vakayî'nâme'de: "Varlığı ile yokluğu eşit olan, bostan korkuluğu gibi duran ve hiçbir işe karışmayan" biri olarak bahsedilmektedir. Karşılaştırma için bkz. Asım, *Tarih-i Asım*, c.1, 444; Gazzizâde, *Vekayî-i Baba Paşa Fi't-Târih*, 154.

¹⁹ BOA, HAT. 149/6254; TS.MA.d. 2452; C.ML. 96/4317.

²⁰ BOA, HAT. 150/6312.

²¹ Vakayî'nâme'de çarın özel muhafız birliği olan Vardeye Askeri şöyle tarif edilmiştir: "Bunlar kralın can kurtaran askeridir, gayet de mukribdir, saraylı takım ta'bir iderler. Ziyâdeda'valu ve hırçın ve bahâdir askerdir, uzun kılıç kullanurlar ve sırmalı zer-târ kuşanurlar. Bunlar üç takım olurlar: Bir takımı beyaz libâs giyer, bir takımı mavi libâs giyer, bir takımı kırmızı libâs giyer. Kralın pek başı sıkılırsa, bunları cenge koyar". Bkz. Gazzizâde, *Vekayî-i Baba Paşa Fi't-Târih*, 200.

süvarilerinden ancak üç yüz kadarının sağ kurtulabildiğini yazdılar. Bu haberin hemen akabinde Pehlivan İbrahim Ağa, Kocagöl üzerindeki Rus tabyasını 1222 senesi Muharrem'inin 23. gününde (2 Nisan 1807) bozduğunun müjdesini verirken, aynı zamanda o ana dek istihkâm işlemleri için yaptığı masrafların tutarını da bildirdi.²²

İsmâil Kalesi'nin muhafazasında Pehlivan İbrahim Ağa'nın yanında bulunan Bahadır Giray Han'ın ricasıyla Rusların elindeki Kili, Kuban, Bender taraflarında esaret altında yaşayan Tatarları kurtarmak için bir dizi askerî operasyonlar gerçekleştirildi. İsmâil'e on saat mesafedeki Kili Kalesi'nin altına kadar sokulmayı başaran Osmanlı kuvvetleri, ağır kayıplarla neticelenen riskli harekâta rağmen başarılı oldu ve binden fazla Tatar esir kurtarıldı.²³ İsmâil Kalesi civarında on dört adet ileri karakol kurduğuna dikkat çeken Pehlivan İbrahim Ağa, kale içinde de olağanüstü hal tarzında bir idare uyguladığını, kahvehânelerin kapatıldığını ve çatışmalarda yaralı düşen askerler için civardan çok sayıda cerrah hekim getirttiğini belirtmektedir.²⁴

1807 yılında baharın gelmesiyle birlikte İsmâil'den İstanbul'a gelen müjdeli zafer haberlerinin daha da sıklaştığı görülmektedir. Oysa aynı dönemde başkent, tarihî bir alt üst oluşun eşiğindedir. Mayıs sonlarında III. Selim, bir darbe sonucu devrilmiştir. 21 ve 28 Nisan 1807'de İsmâil'den peş peşe gelen zafer haberleri, III. Selim'in padişahlığında aldığı son müjdeli haberlerdendir. Sultan, başta Pehlivan İbrahim Ağa'nın adamı olmak üzere bu haberleri getirenlere, sarayda resmî bir kabul merasimi anında bizzat kendisi değerli hediyeler sunmuştur.

Gelen haberlerin ilkinde göre, Pehlivan İbrahim Ağa, Kili Boğazı'ndan Tuna'ya geçmeye kalkışan üç Rus gemisini zapt etmiştir. Bu üç kıta duba gemisi, hava muhalefetinin de etkisiyle İsmâil ile Tulca arasındaki adaya sürüklenmişler. Bunu fırsat bilen Pehlivan İbrahim Ağa, bu gemileri ve içindekileri ele geçirmiştir. Çatışmadan sağ kalan Rus askerlerini Alemdar Mustafa Ağa'ya göndermiş; o da bu esirleri bir mektupla birlikte sadrazama

²² BOA, HAT. 151/6369; 151/6381.

²³ Vakayi 'nâme'de bu olaylar anlatılırken: "Hayli şehîd ve beş yüz kadar yaralı asker oldu" ifadesiyle bu kurtarma operasyonunun ne denli zorlu geçtiği anlatılmaktadır. Gazzizâde, *Vekayi-i Baba Paşa Fi't-Târîh*, 173-178.

²⁴ Nitekim o cerrahlardan biri olan Emrullah'ın özel durumu arşivin resmî belgeleri arasında bulunmaktadır. Söz konusu belgeye göre, İstanbul – Galata'daki evlerinin yanmasını gerekçe gösteren Emrullah, İsmail Kalesi'nden ayrılmak istiyor. Ancak Pehlivan Ağa, onun çok maharetli ve gerekli bir cerrah olduğunu bildiğinden kendisini bırakmamıştır. Gönlünü almak için de ona yeni bir ev alınmasını yahut yanan evinin yerine yenisinin yapılmasını devletten arz etmiş ve bu arzı yerine getirilerek, Emrullah İsmail'de bir süre daha kalmaya ikna edilmiştir. Bkz. BOA, C.SH. 2/56.

teslim etmiştir. Esirler arasında kaptan Moskoflu Karni Martinof adındaki kişinin ifadesine göre dubalarda yetmiş nefer Ulah ve bir top bulunmaktaymış. Bu zafer haberini izleyen ertesi haftaki benzer bir başka haberde de, İsmâil kalesi önlerine kadar sokulan altı adet Rus dubasının perişan edildiği yazılmaktadır. Gelen yazıya göre çatışma dört saat kadar sürmüş ve neticede verilen yirmi iki şehide karşılık Rus kuvvetleri kırk sekiz ölü ve kırk esir vermişler; ayrıca nehre atlayıp boğulan Rus askerleri de olmuş. Sonuçta, altı dubadan dördü sağlam ele geçirilmiştir.²⁵

1807 yılının Mayıs ayı ortalarına doğru İstanbul'a zahire getiren bir geminin kaptanı olarak Mustafa Reis, İsmâil havâlisindeki vaziyetle ilgili ayrıntılı durum raporunu 19 Mayıs 1807'de Bâbîâlî'ye sunmuş; ancak bu rapor dönemin karışık ortamından gereği gibi değerlendirilememişse de arşiv evrakı arasında kalabilmiştir. Mustafa Reis'in sunduğu bu takrir Pehlivan İbrahim Ağa'nın Rusları Kocagöl civarındaki İmamağa Tabyası önünde bozguna uğrattığını haber vermekle başlamıştır. Buna göre, Pehlivan İbrahim Ağa, Rus saldırısına uğrayan bu tabyaya yardım etmek için gitmiştir. Kaptan Mustafa Reis, bu bilgileri bizzat görmeye gittiği Pehlivan İbrahim Ağa'dan almış olduğunu: "Re'yülayn müşâhede eyledim" diyerek belirtmektedir. Kaptanın ifadesine göre buradaki Rus askerlerinin miktarı sekiz yüz ile bin arasıymış. Bir gün ve bir gece süren çetin çarpışmalardan sonra Rusların kurmuş oldukları civardaki tabyalar yerle bir edilmiştir.²⁶

Osmanlı-Rus Savaşında Mütareke ve Çatışmasızlık Dönemi (Ağustos 1807-Mart 1809)

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1806 yılının sonlarından ertesi yılın ortalarına kadar, yaklaşık dokuz ay boyunca, süren savaş hali 1807 yılının ilk yarısında yapılan Rus – Fransız savaşlarının gölgesinde kalmış ve bu yüzden bazı araştırmacılar tarafından "Düşük Profilli Savaş" olarak nitelendirilmiştir.²⁷ Bu nitelendirme belki Rusya'nın ve Avrupa devletlerinin bakış açısından doğru olabilir. Ancak Osmanlı Devleti açısından bu savaş oldukça ağır neticeler doğuran önemli bir olaydır.

Esas birliklerini Napolyon ordusuna karşı sevk eden I. Aleksandr, bütün çabasına rağmen Şubat 1807'de Eylau'da ve Haziran 1807'de Friedland'da yenilmekten kurtulamadı. Bilhassa bu ikinci muharebede Rus mağlubiyeti ağır bir boyuttaydı. Rusların zayıf oldukları; Osmanlı karşısındaki

²⁵ BOA,TS.MA.e. 436/3; HAT. 149/6264; C.AS. 527/22020.

²⁶ BOA,TS.MA.e. 436/4.

²⁷ Mehmet Mert Sunar, "1806-1812 Osmanlı-Rus Harbi'ni Çalışmaya Bir Girizgâh: Sefer İçin Asker Toplanması", *History Studies* 10/3 (April, 2018): 239-256.

birliklerinin yarı yarıya azaltılarak otuz binlere düştüğü bu anlarda Osmanlı Devleti, sevk edeceği düzenli bir orduyla kesin zaferler kazanabilirdi. Ancak 1807 Nisan – Mayıs aralığında Sadrazam İbrahim Hilmi Paşa komutasında cepheye giden ordu, nitelikli bir birlik olmaktan uzak yapısıyla, düşmana saldırmaktan aciz kaldı. Üstelik ordu daha cepheye yeni varmışken, İstanbul'da darbe olduğunu haber almış ve tümüyle huzursuz bir kitleye dönüşmüştür.²⁸ Bu durumda cephenin savunulması işi yine Pehlivan İbrahim Ağa gibi yerel ayanlara kalmıştır. Onlar da Rus birliklerini kesin bir biçimde Osmanlı topraklarından çıkaracak kadar güçlü değillerdir.

Ruslarla 9 Temmuz 1807'de Tilsit Barış Antlaşması'nı imzalayan Napolyon, Osmanlı Devleti karşısında ikiyüzlü bir politika izledi. Bir yandan antlaşmanın açık maddelerinde Rusya'nın Osmanlı ile barış yapmasını ve işgal ettiği yerleri boşaltmasını şart koşarken; aynı antlaşmaya konulan gizli maddelerde Osmanlı topraklarını Rusya ile birlikte paylaşma planları tasarladı.

Fransız-Rus antlaşmasının Osmanlı açısından ilk somut neticesi Osmanlı-Rus savaşının bir mütareke ile durmasını sağlamaktır. Bu mütareke ile savaş hâline bir noktadan ziyade virgül konulduğunu ve şartları değişen Rus Çarı'nın bunun kalıcı bir barışa dönüşmesini istemediğini kısa bir zaman dilimi gösterecektir. Yine de sözü edilen mütareke sayesinde yaklaşık dokuz ay (Ağustos 1807-Nisan 1808) iki taraf arasında ateş kesilmiş oldu. Ateşkesin resmî süresinin bitmesinden sonraki yaklaşık bir yıl ise, iki taraf arasında fiili çatışmasızlıkla geçti.

Osmanlı topraklarında bir türlü ilerleyemeyen Rus ordusu, bir yandan da Fransa ile imzalanan antlaşmanın gereği olarak, ateşkes antlaşmasına mecbur kaldı. Yapılan görüşmeler sonucunda iki taraf arasında 26 Ağustos 1807'de bir mütareke imzalandı. Yedi maddelik mütareke metninin ikinci maddesine göre, taraflar arasında sulh görüşmelerine başlanacak ve eğer sulh gerçekleşmezse bile taraflar yedi ay süreyle birbirlerine saldırmayacaklardır. Mütarekenin 3. maddesi, Rusların Eflak ve Boğdan'ı boşaltması; dördüncü maddesi ise Rusların işgal ettikleri Ege ve Akdeniz adalarından çekilmesini taahhüt ediyordu.²⁹ Mütareke imzalandığında tahtta IV. Mustafa (29 Mayıs 1807-28 Temmuz 1808) bulunmaktaydı. Rusya, bu devrede çarın mutlak

²⁸ Ordu cepheye hiçbir varlık göstermeden, derbeder bir biçimde 1807 Eylül başlarında İstanbul'a dönmüştür. Bkz. Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi*, C. 1, 600.

²⁹ Mütarekenin tam metni için bkz. Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi*, C. 2, 934-939; Rusya, kendi imzaladığı mütarekenin aksine davranarak Eflak ve Boğdan'dan çekilmemiştir. Şirokorad, *Rusların Gözünden Osmanlı-Rus Savaşları*, 298.

otoritesi altında her geçen gün daha fazla kuvvet bulurken, Osmanlı Devleti sonu gelmeyen darbeler ve karşı darbelerle güç kaybetmekteydi.

Ruslara karşı mücadelenin Balkanlarda liderliğini yapan Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa, Osmanlı Tarihi'nde eşi görülmemiş bir hareketle 1808 Temmuz'da İstanbul'a yürümüş ve IV. Mustafa'yı tahtan indirip yerine II. Mahmud'u getirmiştir. Kendisi de sadrazam olan Alemdar Mustafa, eski sadrazam Çelebi Mustafa Paşa'yı ise İsmâil seraskeri olarak atamıştır. Ancak Alemdar'ın sadrazamlığı ve hayatı dört ay bile sürmeden yeniçerilerin darbesi sonucu 15 Kasım 1808'de sona ermiştir.³⁰

Rusya ile Osmanlı Devleti arasında Yaş'ta süren ve Osmanlı adına Reisülküttab Galib Efendi'nin yürüttüğü barış görüşmeleri, Alemdar'ın öldürülmesiyle başlayan karışıklıkların da etkisiyle sonuçsuz kaldı.³¹ Osmanlı Devleti'nin ciddi istikrarsızlıklarla boğuştuğu bu devrede, Napolyon ile Aleksandr, Eylül-Ekim 1808'de, bu kez Erfurt'da bir araya gelerek Şark Meselesi'ne kesin bir çözüm bulmaya çalıştılar. Bu görüşmeler Fransız imparatorunun Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya feda ettiğinin belgesi olarak tarihte yerini almıştır. Tilsit'de Rusların Osmanlı topraklarını tahliye etmesini şart koşan Napolyon, artık açıkça Osmanlı'nın Eflak ve Boğdan üzerindeki egemenliğinin sona erdirilmesini imzalıyordu.³²

Yukarıda genel boyutlarıyla özetlemeye çalışılan Osmanlı-Rus ilişkilerindeki mütareke-çatışmazlık döneminde Pehlivan İbrahim Ağa'nın İsmâil Cephesi'ndeki özel konumu ve bu dönemde yaşadıkları şöyle özetlenebilir:

Vakayî-nâmesinde genellikle olayların somut tarihlerini belirtmeyen Pehlivan İbrahim Ağa'nun deyimiyle "Dokuz ay on günlük mütâreke" süreci, Rus ve Fransız elçilerinin İsmâil Kalesi'ne uğramaları ile başlamıştır. Pehlivan İbrahim Ağa, kendisine gelen bu elçileri sadrazama, ordu karargâhına, göndermiştir. Gelen elçilerle doğrudan barış görüşmelerine geçilmiştir.³³

1807 ve 1808'de Osmanlı başkentinde yaşanan darbeler dizisini İsmâil'deki sınır hattında uzaktan izleyen Pehlivan İbrahim Ağa, yine de bu gelişmelerden doğal olarak etkilenmiştir. Amiri konumundaki Alemdar

³⁰ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi (1789-1856)*, C. V (Ankara: TTK, 1988), 94-96.

³¹ Tam adıyla Galib Said Mehmet Paşa'nın biyografisi için bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, C. 2, Haz. Nuri Akbayar (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. 1996), 544.

³² Driault, *Şark Meselesi*, 139; Erfurt Görüşmeleri ve akabinde imzalanan ittifak antlaşması sonuçsuz kalacaktır. İspanya seferiyle ve Avusturya ile yaptığı savaşta Aleksandr'dan destek göremeyen Napolyon, Rusya üzerine büyük bir sefere çıkacaktır. Erfurt Görüşmeleri ve İttifakı hakkında bkz. Armaoğlu, *XIX. Yüzyıl Siyasi Tarih (1789-1914)*, 67; Sipahi Çataltepe, *19. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizam-ı Cedid Ordusu* (İstanbul: Göçebe Yayınları, 1997), 52.

³³ Söz konusu mektup için bkz. BOA,HAT. 1364/53950.

Mustafa Paşa gibi o da Sultan III. Selim'e karşı muhabbet besleyen biri izlenimini vermektedir. Sahip olduğu ayanlık ve rütbelere III. Selim tarafından kendisine verilmiştir. Bundan dolayı sultanın hal' edilmesi karşısında üzüntüsünü gizlememiştir. Darbenin lideri olan Kabakçı ve adamlarını: "Bir gürûh eşkiyâ" olarak nitelendirmiştir. İsyancıların tahta geçirdikleri IV. Mustafa'dan şahsen birtakım iltifatlar ve hediyeler gördüğünü belirtse de bu dönemi hoş karşılamamıştır. Buna sebep olarak da devletin istikrarsızlaştırılması, yapılan güzel kışlaların yıkıtılması, düzenli birliklerin dağıtılması ve hazinelerin telef edilmesi gibi dramatik nedenler göstermiştir.³⁴

Savaş arası bu dönemde Pehlivan İbrahim Ağa ile doğrudan ya da dolaylı ilişkisi bulunan resmî arşiv belgelerinde dikkat çekici, muhtelif hususiyetler göze çarpmaktadır. Mesela, bu dönemin başlarında Rus generali Prosorovski tarafından, İstanbul'daki Fransız elçisi Sebastiani'ye gönderilen ilginç bir mektup, elçi aracılığıyla Bâbiâli'ye sunulmuştur. Bu mektubun Türkçe tercümesinde, Sırlara yönelik herhangi bir saldırı yapılmaması konusunda Osmanlı Devleti uyarılmıştır. Ardından Eflak seraskeri Alemdar Mustafa Paşa ile onun adamı Pehlivan İbrahim Ağa'nın "rızâ-yı 'âlî"ye aykırı hareket ettiklerine dikkat çekilmiştir. Buradan da anlaşılıyor ki Rus komutan kendisine karşı gerçekten direnenleri sinsî oyunlarıyla padişahın gözünden düşürmeye çalışmakta ve Osmanlı dostu gibi görünen Sebastiani de buna aracı olmaktadır. Ancak, IV. Mustafa'yı adeta avucunun içinde tutan yeniçerilerin Rumeli'deki Alemdar'a ve Pehlivan'a güçleri yetmediği için herhangi bir şey yapılmamıştır.³⁵

Mütareke günlerinde İsmâil'de askerlerinin rehavete kapılmamaları için onlara hemen her gün talimler ve av etkinlikleri çerçevesinde tatbikatlar yaptıran Pehlivan İbrahim Ağa, diğer yandan da kalenin ağır silahlarla takviyesi hususunda İstanbul'a arzuhaller yazmaktadır. Bu arzuhallerin birinde, kaledeki top ve mühimmatın dökümünü yaptırmış ve talep ettiği mühimmatın miktarına dair de bir taslak sunmuştur. Sunduğu tablodan kaledeki mevcut ağır silahların işe yaramaz halde olduğu anlaşılmaktadır.³⁶ Ancak bu arzuhallerinin gereğini yapacak yetkili ve etkili bir merci bulunduğu söylenemez. Dolayısıyla eldeki mevcut silahların bakımı ve tamiri ciheti ile yetinmek zorunda kalmıştır ki bu da olası büyük bir Rus saldırısı karşısında kaleyi savunmanın güç olacağını göstermektedir.

³⁴ Vakayi'nâme'de İstanbul merkezli 1807-1808 olayları merkeze uzak olan Pehlivan İbrahim Ağa'dan çok Bursa gibi merkeze yakın ve merkezle güçlü bağlantıları bulunan müellifin ara anlatımlarına dayanmaktadır. Bkz. Gazzizâde, *Vakayî-i Baba Paşa Fi't-Târîh*, 204-218.

³⁵ BOA, HAT. 237/13181.

³⁶ BOA, C.AS. 534/22359; 816/34687.

Pehlivan İbrahim Ağa, 1808 yılı sonlarına kadar İsmâil Kalesi'nin muhafızlığında kaldı. Toplamda üç yıl kadar bir süreye denk gelen bu sınır muhafızlığı görevinin son bir yılında her iki tarafın uyduğu ateşkes nispeten sâkin bir atmosferde geçti. Hatta bu süre içinde zaman zaman Rus birliklerinin komutanlarıyla gayri resmî görüşmeler de gerçekleştirdi. Karşılıklı olarak birbirlerini yakından tanıma, tartma ve hatta tehdit etme fırsatı buldukları mesafeli sohbet havasındaki bu görüşmelere dair Vakayî'nâme'de ilginç detaylar bulmak mümkündür. "Fitneşal İle Mükâlemeleri" başlığı altında Rus komutanla yaptığı görüşmeler şöyle anlatılmaktadır: "Fitneşal elçi gönderip, mükâlemeye izin istedi. Pehlivân-ı 'âlem dahi: Ne ola, konuşalım, söyleşelim dedi. Birbirlerine tamam bir kurşun menzili yaklaştılar. Fitneşal: Gelsin diye haber gönderdi. Pehlivan dahi: Eger sohbeti varsa, o gelsin dedi. Sonunda birbirine yakın geldiler. Fitneşal, kâ'ide-i kefere üzerine kralından gelen ta'rîf şeklinde bir büyük gazete çıkarıp anı okur idi ve anda kral ne söyledi ise anı söyler idi".³⁷

Her ne kadar sınırdaki mevcut pozisyonunu korumaya çalışsa da Pehlivan İbrahim Ağa'nın moral motivasyonunda 1808 yılı sonlarına doğru belirgin bir azalma meydana geldiğini Ruslarla sulh müzakerelerini sürdüren murahhas Galib Efendi'nin gönderdiği kimi raporlardan ve Vakayî'nâme'deki ifadelerinden çıkarmak mümkündür. Bilhassa Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gidip 28 Temmuz 1808'de yaptığı darbeyle Sultan II. Mahmud'u başa geçirmesi ve sadrazam olmasıyla Pehlivan İbrahim Ağa, kendisine vezirlik gibi rütbelere verilmesini ummuştu. Ancak umduklarının hiç biri gerçekleşmedi. Yıllarca Balkanlar'da beraber çalıştığı Alemdar Paşa, şaşırtıcı bir biçimde, onu saf dışı bırakmaya bile çalışmaktaydı.³⁸ Hak etmediğini düşündüğü bu muamele karşısında güvenmesinin şiddetini: "Bir gönül yakıntısı aldı" şeklinde belirten Pehlivan İbrahim Ağa, Alemdar Paşa'nın biraz da bu tür lâıyk olmayan hareketlerinden dolayı kendi kendisini felakete sürüklediğini ve tez elden helâk olduğunu belirtmiştir. Oysa aynı dönemlerde Osmanlı Devleti'nin deneyimli diplomatı murahhas Galib Efendi'den Bâbîâlî'ye gönderilen arzuhal kabul edilmiş olsaydı 1808 yılının sonlarında Pehlivan Ağa'ya vezirlik rütbesi, Silistre valiliği ve İsmâil Seraskerliği verilmiş olacaktı. Galib Efendi bu teklifi yaparken, Pehlivan İbrahim Ağa'nın

³⁷ Vakayî'nâme'de Rus ordu komutanlarından bilinçli bir biçimde "Feldmareşal" yerine "Fitne, fesad elbisesi giymiş" anlamında "Fitneşal" şeklinde bahsedilmektedir. Bkz. Gazzizâde, *Vekayi-i Baba Paşa Fi't-Târîh*, 220.

³⁸ Dönemin İstanbul'daki tanıklarından Câbi Ömer Efendi, Sadrazam Alemdar Paşa tarafından Pehlivan İbrahim Ağa'yı öldürmekle görevlendirilen Boşnak Ağa'nın buna gönlü varmadığı ve İsmâil Kalesi'ne girişte kendisine verilen gizli idam fermanını itiraf ettiğini yazmaktadır. Bkz. *Câbi Târîhi*, Haz. Mehmet Ali Beyhan, C. 1 (Ankara: TTK Yayınları, 2003), 344-345.

bütün Rumeli'de halk nazarındaki birleştiriciliğini hesaba katmış ve bu birleştiriciliğin, Ruslarla savaşta başarıyı getirebilecek etmen olmasını dikkate almıştı. Ancak İstanbul'daki güçlü konumlarıyla padişahı etkisiz bırakan bazı kesimlerin ve üstelik Hüsrev Paşa gibi bazı adamların telkinlerinin sonucunda teklif kabul edilmedi. Yine de padişah: "Vâkı'a, Pehlivân Ağa'nın iş erliğine söz olmaz; ettiği hizmetler ma'lûmumdur" diyerek ve kendisine hiç olmazsa gönlünü hoş tutacak sözler ve hediyelerle mektuplar gönderilmesini istedi.³⁹

Hüsrev Paşa, Galib Efendi'nin vezir olmaları için referans olduğu adamları "kıymetsiz adamlar" olarak itham etmektedir ki bunların içinde açıkça Pehlivan İbrahim Ağa'nın ismi zikredilerek: "Reis efendi belki kendine cây-ı penâh mütâla'asıyla Pehlivân Ağa'nın vezâreti konusunda iltimâs ve ısrarlarda bulunmaktadır" gibi su-i zanda bulunmuştur. Burada amaç Pehlivan İbrahim Ağa'dan ziyade Galib Efendi'yi karalamaktır. Sonuçta, İstanbul'da Galib Efendi yerine Hüsrev Paşa'nın önerileri dikkate alınmıştır.⁴⁰

15 Kasım 1808'de Sadrazam Alemdar Mustafa'nın ve beraberindekilerin feci ölümleriyle son bulan darbenin etkileri memleketin hemen her yerinde olduğu gibi kritik sınır kalesi olan İsmâil'de de hissedildi. Darbenin ertesindeki hafta İsmâil'den Bâbiâli'ye gönderilen bir belge, bu darbenin ortaya çıkardığı otorite boşluğuna kale ahâlisinin gösterdiği ortak tepkiyi yansıtmaktadır. Pehlivan İbrahim Ağa'nın "Bi'l-istiklâl" İsmâil muhafızı olarak kaledeki ileri gelenler tarafından oy birliği ile kabul edildiğine dair hazırlanan belgenin altında elli civarında mühür bulunmaktadır. Böyle bir şeye gerek duyulmasında, yukarıda da değinildiği üzere, Sadrazam Alemdar Paşa'nın, yeniçeri darbesiyle ortadan kaldırılması; başkentin bu darbe sonucunda alt üst olmasının payı vardır. İsmâil Kalesi'nde –zayıf olsalar da – yeniçeri kuvvetlerinin bulunması, Pehlivan Ağa'ya burada bir darbe yapılabileceği ihtimalinin bulunması böyle bol mühürlü bir belgenin gönderilmesine yol açmıştır. Belgede özetle: "İki seneden beri din düşmanı (Rus ordusu) karşısında bunca gayret ve cesareti ayan beyan olan Seyyid Pehlivan İbrahim Ağa'nın İsmâil'deki resmî konumunu yeniden tescil eden bir fermanın acilen hazırlanması ve gönderilmesi" talep edilmektedir. İsmâil'deki yeniçeri zabıtları dahi gönderdikleri ayrı bir belgeyle Pehlivan İbrahim Ağa'nın kalede kalmasını istemişlerdir.⁴¹

³⁹ BOA, HAT. 283/16917.

⁴⁰ BOA, TS.MA.e. 511/47.

⁴¹ BOA, HAT. 283/16917; 983-41654-G. Bu durumda Silistre Valisi Hüsrev Paşa'nın, gözden düşürmek kasdıyla, İsmâil halkının Pehlivan İbrahim Ağa'ya emniyeti olmadığından dem vurması gerçeği yansıtmamaktadır. Paşa'nın yazısı için bkz. BOA, HAT. 1004/42118.

İsmâil'de kalması için yapılan bütün ısrarlara rağmen Pehlivan İbrahim Ağa'nın memleketine dönmesi sadece yukarıda özetlenen kırgınlıklarıyla açıklanamaz. Bundan çok daha somut bir tehlike, onun idaresi altındaki Dobruca'yı ve oradaki ailesini etkiliyordu ki bu eski rakiplerinden olan Yılıkoğlu Süleyman'dan başkası değildi. Zaman zaman Ruslarla yaptığı işbirlikleri sayesinde Silistre ve Dobruca taraflarında etkisini arttırmaya çalışan Yılıkoğlu'nu durdurmak gerekiyordu. Pehlivan İbrahim Ağa, daha İsmâil'de iken yazmış olduğu birkaç arzuhalde bu tehlikeye dikkat çekmiş ve Bâbiâli'den Yılıkoğlu'nun durdurulmasını talep etmişti. Yılıkoğlu'nun kanun tanımayan yayımlacılığından şikâyet edenlerden birisi de, Silistre Valisi Hüsrev Paşa'dır. Onun şikâyetlerini Pehlivan İbrahim Ağa'nın talepleriyle karşılaştırdığımızda bahsedilen tehdidin gerçekliği daha iyi anlaşılmaktadır.⁴²

Sonuç olarak, Osmanlı-Rus Savaşı'nın başladığı 1806 yılı sonlarında İsmâil Kalesi'nin yardımına koşan ve savaşın ilk periyodunda kaleyi başarıyla savunmakla kalmayıp, aynı zamanda Rus birliklerini o taraflardan püskürten Pehlivan İbrahim Ağa, bir yıldan fazla süren mütareke ortamında dahi terk etmediği bu sınır kalesini nihayet 1808 yılının son günlerinde bırakarak ailesinin yanına gitti. Ancak asıl büyük Rus ilerleyişi burada da onun peşini bırakmayacak ve 1809 yılından esir düşeceği 1810 Mayıs'ına kadar kendisini amansız bir mücadelenin içinde bulacaktır.

Rus Ordusunun Yeniden Harekete Geçmesi Karşılarında Pehlivan İbrahim Ağa

Fransızlarla barış ortamını sağlamalarının verdiği rahatlık ve buna ilave olarak Osmanlı Devleti'nin yaşadığı karışıklıklardan ötürü güç kaybetmesi Rus ordusuna Osmanlı topraklarında yeniden ilerlemek için uygun bir fırsat oluşturdu. Savaşın başından beri Osmanlı Devleti'ne kesin bir üstünlük kuramamış olan Çar Aleksandr, 1809 yılından itibaren artık bütün kuvvetleriyle Osmanlı'ya saldırmaya hazırdu.⁴³ Amaç, Balkanlarda Rus ilerleyişini sağlamak, Eflak-Boğdan ve Sırbistan için Osmanlı'dan istenilen siyasi imtiyazları elde etmektir. Giderek büyüyen Rus tehdidine karşı Sultan II. Mahmud, daha önce 1798-1805 yılları arasında sadrazamlık yapmış ve o

⁴² BOA, HAT. 983/41654-C-E-H; Galib Efendi'ye husumetinden dolayı Pehlivan İbrahim Ağa'yı kötüleyen Hüsrev Paşa'yı Yılıkoğlu'nun kuşatmasından kurtaracak olan da Pehlivan İbrahim Ağa olacaktır. Bkz. Gazzizâde, *Vekayi'-i Baba Paşa Fi't-Târîh*, 225-227.

⁴³ Çar, 1808 sonlarında komutan Prosorovski'ye Osmanlı Devleti'ne saldırma talimatı vermiştir. Bkz. İsmail Fehmi, "The Diplomatic Relations of The Ottoman Empire and The Great European Powers from 1806-1821" (Yayımlanmamış Doktora Tezi, London University, 1975), 228.

sadaretinde Fransız ordusunu Mısır'dan çıkartmayı başarmış deneyimli bir devlet adamı sayılan Yusuf Ziya Paşa'yı 1 Ocak 1809'da sadrazam olarak tayin etti. Yeni sadrazamın İstanbul'a gelişi dört ayı aşan ağır bir yolculuk sonrası gerçekleşebildi. Ondan beklenen en önemli görev yeniden harekete geçen Rus ordusunu durdurmaktı.⁴⁴

Rus orduları başkomutanı Prosorovski'nin emriyle Dobruca taraflarında ilerleyişe geçen Rus kuvvetleri, ilk büyük askerî hareket olarak Nisan 1809'da İbrail Kalesi'ni kuşattılar. General Mihail Kutuzov yönetimindeki Rus ordusu, yaklaşık iki hafta süren kuşatma esnasında hiçbir varlık gösteremedi. İbrail'in yardımına koşan Pehlivan İbrahim Ağa'nın da desteği sayesinde Ruslar kesin bir yenilgiye uğrayarak geri çekildiler.

Tarihçi Jorga, İbrail'in Ruslar tarafından düşürülmesini engelleyen önemli etken olarak Pehlivan İbrahim Ağa'yı gösterirken; Kutuzov, ailesine gönderdiği mektupta ağır bir yenilgi aldıklarını itiraf ediyordu. Nitekim kendisi bu yenilginin en önemli sebebi olarak gösterilip, bir müddet cephe gerisine alınmıştır. Pehlivan İbrahim Ağa ise, İbrail Zaferi'nden sonra bizzat kendisinin Varna İskeleyi'nden İstanbul'a beş bin civarında düşman kellesini ve subay takımından iki yüz kadar esiri zincirleyip gönderdiğini belirtmektedir.⁴⁵

Rus kuvvetleri 1809 Haziran'da İsmâil Kalesi üzerine yürüyerek, kaleyi kuşatma altına aldı. Artık Pehlivan İbrahim Ağa, burada yoktu ve giderken kale muhafazası için bıraktığı birkaç yüz adamı da İsmâil Seraskeri Çelebi Mustafa Paşa tarafından buradan uzaklaştırılmıştı. Rus tehdidi birkaç koldan ilerlerken, sadrazam hâlen İstanbul'da cepheye gidecek olan orduyu toplamakla meşguldü. Nihayet, 23 Temmuz 1807'de İstanbul'dan çıkabilmiştir. Osmanlı ordusu için İstanbul'da toplanabilmek ne kadar güç, ağır-aksak olduysa, cepheye geliş yolunda da bir o kadar yavaşlık yaşandı. Öyle ki cepheye en yakın alan olarak Silistre'ye varmaları ancak 10 Eylül 1809'da mümkün olabildi.

⁴⁴ Dönemin vakanüvisi Şânizâde, sadarete kimin atandığının bir müddet halka açıklanmadığından söz eder. Yeni sadrazamın İstanbul'a varış tarihi 24 Nisan 1809'dur. Bkz. Şânizâde Mehmed Atallah Efendi, *Şânizâde Târîhi*, C. I, Haz. Ziya Yılmaz (İstanbul: Çamlıca Basımevi, 2008), 170.

⁴⁵ Nicolea Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, C. 5 (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2009), 169; Semih Safran, "M. İ. Kutuzov'un Hayatı ve Faaliyetleri (1745-1813)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2019), 237; Gazzizâde, *Vekayi-i Baba Paşa Fi't-Târîh*, 223-225; Şirokorad da İbrail'in Ruslar için hezimetle sonuçlandığını ifade etmekte ve Rus kaynaklarına dayanarak, bu savaştaki kayıplarını 2229; yaralı sayısını da 2250 olarak vermektedir. Bkz. Şirokorad, *Rusların Gözünden Osmanlı-Rus Savaşları*, 301.

Osmanlı ordusunun hiçbir zaman doğrudan yardımına gidemediği ve kaderiyle baş başa bırakılan İsmâil Kalesi'nin kuşatmaya birkaç ay daha dayanabilmesi kaledekilerin mücadelesinden ziyade kalenin müstahkem mevkisinden kaynaklanmaktaydı. Kalenin zabtını Ruslar açısından geciktiren etken ise, Ağustos 1809'da Rus başkomutanın ölümünün yarattığı kısa süreli bir boşluk durumuydu. Yeni komutan olarak tayin edilen Prens Bağration'un idaresinde ileri hareketlerine devam etmek isteyen Ruslar, İsmâil kuşatmasını da sıkılaştırdılar. Kale komutanı Çelebi Mustafa Paşa, bu kez hiçbir direniş göstermeden Eylül 1809'da kaleyi teslim etti. Ruslar, onun gösterdiği bu kolaylık karşısında mükâfat olarak ailesi ve mallarıyla geçip gitmesine izin verdiler. Böylece 1806-1807'de Pehlivan İbrahim Ağa'nın liderliğinde Rus ilerleyişine karşı duruşun sembol kalesi olan İsmâil, tarihte üçüncü ve son kez olmak üzere Rus istilasına uğramış oldu.⁴⁶

Pehlivan İbrahim Ağa, 1809 yazında sıklaşan Rus saldırıları karşısında ayanı olduğu Dobruca taraflarını hem Ruslara hem de onların gölgesinde hareket eden Yılıkoğlu'na karşı savunmaya çalışmaktaydı. 1809 Ağustos'ta Tulca'yı geçmeye çalışan büyük bir Rus gemisine saldırdı. Çıkan çatışmada adamlarının çoğunu kaybetse de Rus birliklerine ağır bir zayıat verdi. Ruslar birkaç bin ölünün yanı sıra yirmi dört büyük savaş topunu bırakarak çekildiler. Cepheye doğru yaklaşmakta olan sadrazama bir jest olarak bu çatışmada yakaladığı iki yüz kadar esiri yolladı.⁴⁷ Ancak bu başarılar Rus ordusunun durdurulması için yeterli olmadı. Nitekim Pehlivan İbrahim Ağa, Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın da ısrarlarıyla, yıllardır yurt edinmiş olduğu Dobruca Bölgesi'nden, konağının bulunduğu Tuna sahilindeki Kuzgun'dan ailesini, adamlarını ve mallarını alarak Rusçuk'a çekildi ve buraya 13 Eylül 1809'da gelen orduya katıldı.

Serdar-ı Ekrem Yusuf Ziya Paşa, Pehlivan İbrahim Ağa'yı Yergöğü ve Bükreş dolaylarındaki düşman üzerine sevk etti.⁴⁸ Birkaç koldan Rus kuvvetlerine karşı saldırıya geçen Osmanlı ordusu, kısa süreliğine Rusları sıkıştırdıysa da, Silistre Valisi ve Tuna Seraskeri Hüsrev Paşa'nın Rasvat dolaylarında aldığı ağır yenilgi savaş rüzgarının Rusya lehine esmesine

⁴⁶ Şânizâde, İsmâil Kalesi'nin direniş gösterilmeden teslim edilmesi karşısındaki öfkelerini satırlarına dökmekten kendini alamamıştır: "Çelebi Mustafa, muhâfaza değil; şahsî menfa'at-perest bir hamiyetsiz; Alemdar 'ukalâ'sının İsmâil'e gönderdiği makhûr bir yâdigâr" olarak nitelendirmiştir. Bkz. *Şânizâde Târîhi*, 296.

⁴⁷ Sadrazamla 13 Eylül 1809'da Rusçuk'ta buluştuğlarında yanındaki bütün savaş toplarını ve altı beygirli a'la bir hinto hediye ettiğini belirtmektedir. Bkz. *Gazzizâde, Vekayi'-i Baba Paşa Fi't-Târîh*, 234; *Câbi Târîhi'nde Pehlivan İbrahim Ağa'nın bu çatışmada birkaç yara aldığı belirtilmektedir. Bkz. Câbi Târîhi*, 526.

⁴⁸BOA, TS.MA.e.436/11.

neden oldu. Rus Ordusuna bu savaştan sonra ilk kez Silistre yolu açılmış oluyordu.⁴⁹ Bu sıralarda Bükreş önlerine sokulan Pehlivan İbrahim Ağa'nın elindeki güç, buradan Rus kuvvetlerini çıkarmaya kâfi gelmedi ve Rasvat yenilgisini haber almasının da etkisiyle Yergöğü Kalesi'ne çekildi.

1809 yılı Ekim sonlarına doğru Prens Bağration kumandasındaki Rus ordusu Silistre önlerine geldi ve burayı kuşattı. Silistre'nin kuşatıldığını haber alan sadrazam, emrindeki asıl orduyla hemen müdahale etmek yerine, Pehlivan İbrahim Ağa'ya Silistre'nin yardımına gitmesi talimatını verdi. Pehlivan İbrahim Ağa, Silistre'ye doğru ilerlerken; mevcudu altmış bini geçen Rus ordusu tarafından Silistre Kalesi'nin yakınında bulunan "Tatarıçe" denilen yerde karşılandı.

Tarihe "Silistre Muharebesi" ve kimi Osmanlı kaynaklarına da "Tatarıçe Zaferi" olarak geçen 24 Ekim 1809 tarihli bu savaş, Rusların 1806'dan beri Osmanlı karşısında uğradıkları en ağır yenilgidir. Birçok yönden üstün durumda bulunan Rus kuvvetleri karşısında büyük bir zafer kazanıldı⁵⁰. İki gün süren bu savaşta on binden fazla Rus askeri öldü. Ruslar için bu savaştan sonra istedikleri kesin neticeyi almanın artık 1809 yılı için mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Buna mukabil Osmanlı kuvvetleri ise daha fazla ilerleyecek gücü kendilerinde bulamamış ve her iki taraf da yaklaşan kış mevsimi dolayısıyla kışlama pozisyonu alarak, savaş bir sonraki bahara ertelenmiştir.

Bükreş taraflarından Şumnu'ya gelen ve Rus ordusunun perişan halini bizzat gören Fransız tebaasından birisinin sadrazama aktardığı gözlemlerine göre altmış bin civarındaki Rus ordusu, kendisinden sayıca daha az olan Osmanlı ordusu karşısında sekiz bin kadar kayıp vermiştir. Yine Fransız'ın iddiasına göre, Ruslar bu yenilgilerinin en önemli sebeplerinden biri olarak Pehlivan Paşa'yı dillerinden düşürmüyorlarmış. Bolatofnâm Kazak hatmanının Bükreş'e geldiği; Ruslar'ın Bükreş, Yergöğü ve Hırsova taraflarında tutundukları; Feldmareşal vekili Prens Bağration'un Fokşan Kasabası'nda konuşlandığı yukarıda zikredilen Fransız'ın aktardığı bilgiler arasındadır.⁵¹

⁴⁹ Yüksel Çelik, *Şeyhü'l-Vüzerâ Koca Hüsvrev Paşa* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), 85.

⁵⁰ Şânizâde bu savaşı, Osmanlı açısından "Kusursuz Bir Cenk" olarak tarif etmektedir. Tarihi Cevdet ise, savaşta Pehlivan İbrahim Ağa'nın gösterdiği kahramanlığa geniş yer ayırmıştır. Bkz. Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C. 9, 2. bs. (İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1309/1891), 98-99; Vakâyi'nâme'de Rus ordusunun iki yüz bin; kayıplarının ise elli bin olduğu yazılıyorsa da bu rakamlar abartılıdır. Bkz. Gazzizâde, *Vekayi'-i Baba Paşa Fi't-Târih*, 241.

⁵¹ Yukarıda adı geçen Kazak asıllı Rus komutan Bolatof, Vakâyi'nâme'de "Piletof" adıyla geçmektedir. Buna göre Piletof, özellikle Baba Paşa'yı ortadan kaldırmakla görevlendirilmiş ve bunun için emrine seçme bir birlik verilmiştir. Sonuçta Piletof, bu özel vazifesini yerine getirecektir. BOA, HAT. 1010/42416.

Pehlivan İbrahim Ağa'ya, Tatarıçe'de gösterdiği kahramanlıktan dolayı 29 Ekim 1809'da vezirlik rütbesi ve Rakka Eyaleti valiliği verildi. Zaten fiilî olarak halkın ve askerlerinin gönlünde kahraman bir paşa sayılan Pehlivan İbrahim Ağa'ya resmen paşalığı almasının ardından artık hem resmî, hem de gayri resmî çevrelerde yalnızca "Baba Paşa" denilmeye başlandı.

Baba Paşa'nın Rus Saldırıları Karşısındaki Son Direnişi ve Esir Düşmesi (1810)

Sadrazam Yusuf Ziya Paşa, Silistre Zaferi'nin hemen akabinde, İstanbul'a yazdığı durum raporunda, düşmanın yeniden toparlanmasını önlemek için vakit geçirmeden Baba Paşa'yı yedi-sekiz bin askeriyle görevlendirdiğini ve paşanın ileri harekete geçtiğini haber vermiştir. Raporda Baba Paşa'nın bu vazifeye görevlendirilmesi: "Müşârün-ileyh zâtında gayûr ve cesur ve kefare beyninde şecâ'at ve metânetiyle müte'ârif ve meşhûr olduğundan" şeklinde açıklanması dikkat çekicidir. Sadrazamın raporumu alan padişah: "Vezîr-i mükerrerem sa'âdetlü Baba Paşa'ya" harçlık olarak kendi özel hazinesinden iki bin beş yüz kuruş göndererek, ordu-yı hümâyûn hazinesinden de kendisine bin kuruş verilmesini emretti.⁵²

Baba Paşa, 1809 yılı Kasım ayı boyunca Rus birlikleri ile yer yer küçük çatışmalara giriştiyse de; kış mevsiminin iyice bastırmasıyla her iki taraf kışlaklarına çekilmeye başladılar. 1809 yılını 1810 yılına bağlayan kış mevsimini geçirmek amacıyla Şumnu'ya çekilen sadrazam, Baba Paşa'nın da Hacıoğlu Pazarı'nda kışlamasını emretti.⁵³ Bu emir karşısında Baba Paşa, askerî ve maddî anlamda zorluklar çekeceğini, kendisine kışlak olarak tayin edilen yerin savunmaya elverişli olmadığını; "Balçık" denilen yakın bir mahalde kışlamanın daha makul olacağını ifade ettiyse de sadrazam kararından dönmedi. 1809-1810 kış mevsimini Hacıoğlu Pazarı'nda büyük güçlüklerle geçiren Baba Paşa'nın yanında ancak üç bin civarında adamı kalmıştı.⁵⁴

Reisülküttab Galib Efendi, 1809 yılı sonlarında bizzat padişaha sunduğu özel bir raporda, Osmanlı ordusunun Rus kuvvetleri karşısında parlak bir istikbâl gösteremediğini, ayrıntılı ve gerçekçi bir biçimde ortaya koymuştur. Konumuzla yakından ilgili olduğu için özet şeklinde de olsa üzerinde

⁵² Sadrazamın 7 Kasım 1809 tarihli söz konusu raporu için bkz. BOA, HAT. 999/41973; Ayrıca Baba Paşa'ya harçlık verilmesi hakkında bkz. BOA, C.AS. 471/19652.

⁵³ Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicül-Vuku'ât*, C. IV, Nâşiri: Mehmed Gâlib (İstanbul: Uhuvvet Matbaası, 1327), 65.

⁵⁴ Vakâyi'nâme'de Baba Paşa, bu karardan dolayı sadrazamı sert bir biçimde eleştirmekte; onun yüzünden esir düştüğünü ve kendisine düşman karşısında hiçbir yardımda bulunulmadığını anlatmaktadır. Bkz. Gazzizâde, *Vekayi-i Baba Paşa Fi't-Târîh*, 245.

durmamız gereken bu belgede Reis Efendi: “Yaş’dan avdetümden berü şu İbrail ve İsmâil takviyesi için ne güne feryâdlar eylediğim efendimin malûm-ı ‘âlîleridir. Silistre tarafından zuhûra gelen fütuhât-ı celîle mesbûkü’l-misli olmayan sûretde olmağla buna kemâl-i sürûr iktizâ eder iken, bu kulları küllî mesrûr olamadım. Diyecek çok, çare yok” ifadeleriyle dikkat çekici bir giriş yapmıştır. Devamında, Silistre Zaferi’nden sonra savaş meydanını hezimetle ve sadece kalan altı bin civarındaki askeriyle terk eden Rusların takip edilmesi ve tümüyle imha edilmesi mümkünken, sadrazamın bunu yapmaktan çekindiğini; bu husus için sadrazama yalvardığını, ancak kâr etmediğini vurgulamıştır. Sözü buradan Baba Paşa’ya getiren Reis Efendi: “Eğer Paşa’nın yanına iki bin kadar piyade takviyesi verilmiş olsaydı Rus kuvvetlerinden kalanların tamamı imhâ edilebilecekti. Fakat şimdi bu düşman kuvveti epeyce uzaklaşmayı başarıp, kendisini Hırsova Palankası’na atmış ve etrâf için yakın gelecekte tekrâr tehdîd oluşturabilir vaz’iyete gelmiştir” diyerek nasıl iş iştin geçmiş olduğuna dikkat çekmiştir. Reis Efendi’ye göre, bu hâle sebep olanlardan intikam alınmazsa daha kötü birçok zorluklarla karşılaşmamız kaçınılmazdır. Bazıları orduya hiçbir yarar halleri olmadıkları halde, düşmana karşı ayakta kalanların başında gelen Pehlivan Paşa’yı kötölemek için her fırsatı kollamaktadırlar. Yine Reis Efendi’ye göre, Sadrazam, yanına hiçbir şekilde asker takviyesi yapamadığı için Pehlivan Paşa’yı “akçe kuvvetiyle” ayakta tutmaya çalışmaktadır. Pehlivan Paşa, zor bir kışlakta zahiresiz oturmaya memur edilmiştir ve Yılıkoğlu’nun adamları, halkı rehavete sürüklemek için: “Bu taraflarda artık küffâr kalmadı” şeklinde propaganda yapmaktadırlar.⁵⁵ Sonuç olarak, Reis Efendi’nin aktardığı bu realist tablo, Osmanlı Devleti’nin durumunun muhtemel bir Rus saldırısını karşılamaya yeterli olmadığını gerçekçi ifadesi olarak 1809 sonlarında tarih kayıtlarındaki yerini almıştır. 1810 yılı başlarında yaşanacak Rus taarruzu bunu kanıtlayacaktır.

1810 yılı ilkbahar ayları başlarken; Rus ordusunda büyük bir değişim göze çarpmaktadır. I. Aleksandr, 1806’dan beri göreve getirdiği yaşlı mareşallerin sonuncusu olarak Prens Bağration’u görevden almış ve yerine genç Kamenski’yi ordunun başına getirmiştir.⁵⁶ Çok sayıda takviye kuvvetlerle beslenen ve Kamenski’nin emrine verilen ordu, Osmanlı ile süren savaşta kesin bir netice almak üzere birkaç koldan harekete geçmiştir.

⁵⁵ Söz konusu raporun diğer ayrıntıları için bkz. BOA, TS.MA.e. 854/70.

⁵⁶ Savaşın başlangıcından beri Rus ordusunun başına getirilen dördüncü başkomutan olan Kamenski ve kendisinden önceki üç başkomutanın kısa biyografileri için bkz. Serdar Oğuzhan Çaycıoğlu, “Rusya’nın Kafkasya Siyaseti: General Paskeviç’in Başkomutanlığı Dönemi 1827-1831” (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2018), 6-10.

Rus ordusunun hazırlıklar yaptığı sıralarda Osmanlı ordusunda buna karşılık yeterli hazırlıklar yapılamamıştı. Birliklerinde ciddi bir hazırlığa girişemeyen Sadrazam, düşman kuvvetleri ile mücadele halindeki Baba Paşa ve arkadaşlarına ara sıra harçlık göndermekle yetinmekteydi. Ancak düzensiz olarak gönderilen bu maddî yardımlar da yetersiz kalmaktaydı. Öte yandan Baba Paşa, yaşadığı zor bir kışın ardından birliklerini yeniden toplama ve hazırlama telaşı içindedir. Sadrazamın emrindeki Osmanlı ordusu ise, daha gerideki Şumnu'da oyalanmaktadır. Bu arada Cebbarzâde Süleyman Bey'den istenmiş olan iki bin nefer yerine bedel göndermesi daha mantıklı görülmüştür. Çünkü bu acil durumda askerin Anadolu gibi uzak bir yerden gelmesi çok zaman gerektireceğinden gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Bu durumda göndereceği bedel miktarı da Pehlivan Paşa'nın askerlerine ödenmek üzere gönderilmesi Süleyman Bey'den istenmiştir.⁵⁷

Osmanlı topraklarında 1810 Mayıs'tan itibaren üç kol halinde ilerleyen Rus birliklerinin bir kısmı da Hacıoğlu Pazarı'nda bulunan Baba Paşa'ya karşı harekete geçmiştir. Bunun üzerine karşı ilerleyişe geçen üç dört bin kişilik Baba Paşa kuvvetleri, çarpışarak geri çekilmek ve kaleye kapanmak zorunda kaldılar. Durumun ciddiyetinin farkına oldukça geç varan devletin, Baba Paşa'ya göndermeye çalıştığı yardımların çoğu yerine ulaşamadı. Örneğin, ordudan 1810 Mayıs sonlarına doğru yola çıkarılan beş yüz tüfenk, yüz sandık fişenk ve üç yüz kılıçtan oluşan silah yardımı ve hele ki 1810 Haziran başlarında yardıma gönderilmeye çalışılan yeniçeri piyadesi neticesiz kalan cılız hamlelerden başka bir şey değildir.⁵⁸

Piletof adındaki kumandanın emrindeki on beş bin kişilik özel bir Rus birliği, Haziran 1810 ortalarına doğru Baba Paşa'yı Hacıoğlu Pazarı'nda kuşatma altına aldı. Bu birliğe Mareşal Kamenski ve General Markov'un komutasındaki diğer birlikler de katılınca, Ruslar üstün bir konum elde ettiler. Baba Paşa, zor durumda kalmasına rağmen, teslim olmayıp on gün süren bir direniş gösterdiyse de, Hacıoğlu Pazarı'nın düşmesini engelleyemedi ve 18 Haziran 1810'da yaralı bir halde esir düştü. Rus birlikleri, kendilerine son ana kadar direnen bu kalenin içinde büyük bir katliam gerçekleştirdiler.⁵⁹ Bu olay sonucunda Ruslar, ilerleyişlerinin önünde üç

⁵⁷ BOA, HAT. 979/41586; C.AS. 303/12554; 482/20103.

⁵⁸ BOA, C.AS. 221/9402; 360/14905; 392/16179; C.DH. 110/5486; Beydilli tarafından yazılan ansiklopedi maddesinde Baba Paşa'nın esir düşme tarihi olarak verilen 7 Haziran 1811 tarihi yanlıştır. Bkz. Kemal Beydilli, "Pehlivan İbrahim Paşa", *TDVİA*, C. XXXIV, 223.

⁵⁹ Zinkeisen Hacıoğlu Pazarı'ndaki Rus katliamının "korkunç" boyutlarda olduğunu belirtmektedir. Bkz. Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, C. 7 (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011), 468. Ahmed Cevdet ise, Baba Paşa'nın esir

yıldan fazladır direnen en çetin rakiplerinden olan Baba Paşa'dan kurtulmuş oldular.

Osmanlı ordusu, Rus ilerleyişinin karşısında 1810 Haziran'dan 1811 yılı sonlarına dek sürecek hızlı bir gerilemenin içine girdi. Baba Paşa'nın esir düştüğü günlerde Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki en önemli kalelerinin başında gelen Silistre Kalesi, Yılıkoğlu Süleyman tarafından savaştan Ruslara teslim edildi. Padişahın 25 Haziran 1810'da "Cihâd-ı ekber" ilan etmesi; iki tane sadrazam değiştirmesi gibi hamlelerden hiç biri Rus ilerleyişini durdurmaya yetmedi. Yine de Osmanlı Devleti'nin çok daha büyük toprak kayıplarına uğramaması kendi başarısı olmaktan ziyade Napolyon'un Rusya üzerine yeni bir sefere hazırlanması sayesinde. 1811 yılı başlarında genç Kamenski'nin ölümü üzerine Rus Çarı, Nisan 1811'de barış yanlısı ılımlı tutumuyla dikkat çeken Mareşal Kutuzov'u ordunun başına getirdi. Neticede iki taraf arasında savaş hali devam ederken, bir yandan da Osmanlı-Rus delegeleri arasında barış için müzakereler başlamış ve bu müzakerelerde nihâî netice olarak 26 Mayıs 1812'de Bükreş Antlaşması imzalanmıştır.⁶⁰

Öte yandan, 1810 Haziranından 1812 yılının sonlarına kadar, Rusya'da esir bulunan Baba Paşa, başta padişah olmak üzere, bazı Osmanlı devlet adamları tarafından unutulmadı. Sultan II. Mahmud, Baba Paşa'ya olan ilgisini şu sözlerle ortaya koymuştur: "Vâkı'a, dîn ve Devlet-i 'Aliyye yolunda hizmeti sebkat iden adamı ferâmûş eylemek lâyük değıldir. Tarafımdan su'âl-i hâtır yazılsın ve gelen adama dahi harçlık verilse münâsibdir".⁶¹

Onun Ruslara karşı mücadeleleri halkın arasında dilden dile dolaştı; şâirlere, türkülere konu oldu. Rusya'da bulunan Baba Paşa'ya birçok kez devlet tarafından harçlık gönderildi.⁶² Ayrıca nerede ve nasıl tanıştıkları, aralarındaki dostluğun hangi olaylarla başladığı kesin olarak bilinmese de Baba Paşa'nın Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından da saygı duyulan, önemsenen biri olduğu anlaşılmaktadır. Böyle olduğu içindir ki

düşmesine değinirken, Vakayi'nâme'deki anlatılanları doğrularak, onun savunmakla görevlendirildiği yerin saldırılara açık bir konumda bulunduğunu belirtmektedir. Baba Paşa'nın kahramanlıkla savaştığı ve Rusların on bin kadar kayıptan sonra ancak Hacıoğlu Pazarı'nu ele geçirdikleri; yaralı olan Baba Paşa'nın esir düştüğü konusunda bütün Osmanlı Tarihi kaynakları benzer bilgiler vermektedirler. Bkz. Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, 178; *Câbi Tarihi*, 635; *Şânîzâde Târîhi*, 374.

⁶⁰ Şirokevad, *Rusların Gözünden Osmanlı-Rus Savaşları*, 311; Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 185; İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 4 (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972), 100.

⁶¹ BOA, HAT. 1005/42146.

⁶² BOA, HAT. 716/34193; 988/41819; C.ML. 66/3015; Câbi Efendi'ye göre bu harçlığın yanı sıra Baba Paşa'ya beş kürk ve sâir çamaşır da gönderilmiştir. Bkz. *Câbi Tarihi*, 689.

Mısır Valisi, Baba Paşa'ya on bin kuruş; İstanbul'daki ailesine de beş bin kuruş yollamıştır. Başkomutan Kutuzof, söz konusu bu meblağın Baba Paşa'ya teslim edildiğini gösteren makbuzu Sadrazam Ahmed Paşa'ya göndermiştir.⁶³

Sonuçta Osmanlı devleti ile Rusya arasında 29 Mayıs 1812'de Bükreş Antlaşması imzalandı. Osmanlı Devleti'nde üç padişahın dönemini kapsayan ve yaklaşık altı yıl süren savaşıardan Osmanlı yenilgi ile ayrıldı. Antlaşmanın maddelerinden biri de esirlerin karşılıklı olarak serbest bırakılmasıydı. Bu maddenin uygulanmasıyla Baba Paşa da dâhil olmak üzere, binlerce Osmanlı esiri özgürlüklerine kavuştular. Baba Paşa, Rus Diyârı'ndan kalabalık bir esir kitlesi ile birlikte 1812 Eylül sonlarında hareket ederek, aynı yılın son günlerinde Yaş, Bükreş, Rusçuk, Şumnu ve Edirne yoluyla İstanbul'a varmıştır.⁶⁴

Sonuç

1804'ten itibaren Fransa'nın Napolyon'un imparatorluk şemsiyesi altında başlattığı yayılmacı siyaset, on bir yıl boyunca bütün Avrupa'yı tam bir kaos ortamına çektiği gibi, zayıf bir ittifak olan İngiliz-Rus ve Osmanlı ittifakını da tamamen bozmuştur. I. Aleksandr, Osmanlı'nın Fransa'ya yaklaşma olasılığından bile rahatsız olmuş ve 1806'da Eflak-Boğdan Beyleri'nin azledilmesini bahane ederek, ordusunu Balkanlara indirmiştir.

1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı, önceki ve sonraki savaşıardan oldukça farklı özellikler gösteren ilginç bir savaştır. Savaşı başlatan Rusya'nın ortada ittifak antlaşması dururken, resmî bir tebliğle ilan dahi etmeden Osmanlı topraklarına girmesi daha önce benzerlerine rastlanılmamış bir durumdur. Buna karşın, Osmanlı Devleti'nin kendisine savaş açan Rusya'nın İstanbul'daki elçisini serbestçe salıvermesi de bir ilktir.

Savaş başladığında Osmanlı tahtında bulunan III. Selim'in Nizâm-ı Cedîd ordusunu hiçbir şekilde cephede kullanamaması ve Rus ilerleyişine karşı hiçbir merkezî Osmanlı kuvvetinin çıkamamış olması da bu savaşıa özgü ilginçliklerdendir. Bu savaş, 1809 yılı sonlarına kadar Osmanlı ile Rusya ordularının karşılıklı çarpışmaları değil; Rus Ordusu'nun karşısında Balkanlardaki kimi ileri gelen ağaların tamamen kendi özel kuvvetleriyle mukavemeti şeklinde cereyan etmiştir.

⁶³ Baba Paşa, Kavalalı'ya yazdığı 16 Eylül 1811 tarihli teşekkür mektubunda 192'si yalduz ve 641'i Macar olmak üzere 833 adet altın aldığını belirtmiştir. Bkz. BOA, HAT. 631/31203-B.

⁶⁴ Baba Paşa'nın Rusya'dan İstanbul'a dönüş yolculuğu hakkında birkaç belge için bkz. BOA, C.AS. 442/18387; 602/2536; C.DH. 83/4144.

Pehlivan İbrahim Ağa, Rus ilerleyişi karşısında ilk direnişi örgütleyen ve İsmâil Kalesi'nin savunmasında Rus birliklerine ilk yenilgiyi yaşatan kişidir. Arkasında kendisini destekleyen Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Ağa ile birlikte Rus ilerleyişine engel olmaya çalışmış ve 1807 yılı ortalarına gelindiğinde bu ilerleyişi önemli ölçüde durdurmuşlardır. Rusların ilerleme kaydedememelerinin önemli nedenlerinden birisi de o tarihlerde Fransa karşısında uğradıkları yenilgilerdir.

1806'da başlayan savaş tarihteki Osmanlı-Rus savaşları içerisinde uzun bir çatışmasızlık arası olan tek savaştır. 1807 ortalarından 1809 başlarına kadar geçen süre iki taraf arasında ne savaş, ne de barış dönemidir. Dolayısıyla 1812'ye kadar sürecek olan iki bölümlü, uzun aralı ilginç bir savaş yaşanmıştır. Pehlivan İbrahim Ağa, savaşın her iki bölümünde de ön planda görev almış tarihi bir şahsiyet olarak dikkat çekmektedir.

İsmâil Kalesi ve Tuna deltasında birçok yerde Rus kuvvetleriyle yaptığı amansız mücadelelerle bir kahramana dönüşen Pehlivan İbrahim Ağa'nın Rus ordusuna karşı 1809'da kazandığı Silistre Muharebesi, altı yıl süren bu savaşın Osmanlı adına en büyük zaferidir. Bütün bu mücadeleleri ona nihayetinde vezirlik rütbesini kazandırmış ve Osmanlı halkı arasında "Baba Paşa" olarak ünlenmesini sağlamıştır.

Osmanlı-Rus Savaşı'nın ortasında, Osmanlı başkentinde iki yıl içinde üst üste üç tane büyük darbe yaşanması bu savaşın Osmanlı adına kaybedilmesinin en önemli etkenidir. Bu kısa süre içinde tam üç defa padişah değişikliği yaşanmış ve İstanbul, cepheye gitmek istemeyen yeniçerilerin elinde adeta rehin kalmıştır.

Osmanlı'daki ardı arkası kesilmeyen iç çalkantıları fırsata dönüştürmek isteyen Rusya, uzunca bir süre devam eden barış görüşmelerini rafa kaldırmış ve 1809'da tekrar saldırıya geçmişse de, istediği neticeye ancak 1810'un ikinci yarısından itibaren ulaşmaya başlamıştır. Bu aşamada geçilen en kritik aşama, Haziran 1810'da Baba Paşa'nın tutsak düşürülmesidir. Baba Paşa'nın esir düşmesi, Rus kuvvetlerinin birkaç koldan Balkanlardaki İbrail, Silistre, Rusçuk gibi önemli mevkiileri aşması karşısında Osmanlı direnişinde büyük çözümler başlamıştır. Yine de Rusya önünde çok büyük toprak kayıplarına uğranılmadan bu savaşın 1812 Bükreş Antlaşması ile sona ermiş olması, Rusya'nın o dönemde Osmanlı'dan çok da güçlü olmadığını göstermektedir.

Baba Paşa'yı akademik bir incelemeye değer kılan şey yalnızca söz konusu savaşta gösterdiği askerî performans değildir. Onu tarihçilik açısından önemli kılan husus, daha hayatta iken, kendisinin bilgisi ve katkısı dahilinde hatıratının yazılmış olmasıdır. "Vekayi'-i Baba Paşa Fi't-Târîh" adındaki bu kaynak eser, konumuz olan Osmanlı-Rus Savaşı üzerine yazılmış en ayrıntılı

Türkçe kaynaktır. Bu kaynakta sadece savaştan bahsedilmemiş; Baba Paşa'nın esaret yıllarındaki Rusya'nın muhtelif durumlarına kadar birçok konuya temas edilmiştir.

Bu çalışmamız ise, yukarıda adı geçen kaynak eseri tek başına ele almakla yetinmeyip, onu Osmanlı arşiv belgeleri ve diğer kaynaklarla mukayeseli ve ihtiyatlı bir biçimde ele almaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda söz konusu kaynak eser ile belgeler arasında bazı farklılıklar ve çok sayıda benzerlikler tespit edilmiş ve bu tespitlere çalışma içinde yer verilmiştir. Kaynaklardan elde edilen bulgulardan yola çıkarak varılan sonuç, genel olarak dönemin diğer olaylarının gölgesinde kalmış olsa da 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nın kendine özgü özellikleri ve ayrıntıları bakımından her iki devlet açısından da büyük önem taşımaktadır.

Sultan II. Mahmud, yirmi yıldan fazla bir süre Rumeli'de faaliyet göstermiş; Rusya'da iki yıldan fazla esaret hayatı yaşamış olan Baba Paşa'ya, 1812 sonlarında Rusya'dan dönüşünde Anadolu'da devlet otoritesini sağlamak için görev vermiştir. Böylece Baba Paşa, hayatının bundan sonraki yıllarını sırasıyla 1813'te Sivas, 1815'te Erzurum ve 1816'da Diyarbakir valisi olarak geçirdikten sonra bir müddet (1817-1820) Bursa'da görevsiz olarak ikamet etmiştir. Onun hayatındaki son görevi ise, İnebahtı ve Karlıeli Sancağı mutasarrıflığıdır. Kendisine verilen özel görev olarak, Tepedelenli İsyanı'nı bastırma görevini tamamlayamadan 1821'de vefat etmiş ve Karlıeli'nde toprağa verilmiştir.

Kaynakça

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Belgeleri (BOA)

Cevdet Tasnifi (C.)

Cevdet Askeriyye (C.AS.): C.AS. 527/22020; 816/34687; 534/22359; 471/19652; 482/20103; 303/12554; 221/9402; 360/14905; 392/16179; 442/18387; 602/2536.

Cevdet Dahiliye (C.DH.): C.DH. 110/5486; 83/4144.

Cevdet Maliye (C.ML.): C.ML. 96/4317; 66/3015.

Cevdet Sıhhiye (C.SH.): C.SH. 2/56.

Hatt-ı Hümayûn Tasnifi (HAT): HAT 256/14700; 1366/54094; 149/6254; 150/6312; 151/6369; HAT 151/6381; HAT 1364/53950; 149/6280; 237/13181; 283/16917; 1004/42118; 983/41654-C-D-E-G-H-T; 999/41973; 1010/42416; 979/41586; 988/41819; 631/31203-A-B; 1005/42146.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TS.MA.)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA.d.): TS.MA.d. 2452 nolu defter

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e.): TS.MA.e. 436/3; 436/4; 436/11; 511/47; 854/70.

Kitaplar, Makale ve Tezler

Abdüllatif Efendi Gazzizâde. *Vekayi'-i Baba Paşa Fi't-Târîh*. Haz. Salih Erol. Ankara: TTK Yayınları, 2013.

- Ahmed, Cevdet. *Tarih-i Cevdet*. C. 9. 2. bs. İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1309/1891.
- Akbayar, Nuri. *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2001.
- Armaoğlu, Fahir. *XIX. Yüzyıl Siyasi Tarih (1789-1914)*. Ankara: TTK, 1997.
- Âsım, Ahmed Efendi. *Âsım Efendi Tarihi*. C. 1, Haz. Ziya Yılmaz. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Baysun, M. Cavid. "Mustafa IV". *İA*. C. VIII. İstanbul: MEB. Yay., 1950.
- Beydilli, Kemal. "*Pehlivan İbrahim Paşa*". *TDVİA*. C. XXXIV. 222-223.
- Cabi, Ömer Efendi. *Câbî Târîhi*. Haz. M. Ali Beyhan. C.1. Ankara: TTK, 2003.
- Çapraz, Hayri. "I. Aleksandr Dönemi Rusya'nın Balkan Politikası." *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 28 (2015): 45-75.
- Çataltepe, Sipahi. *19. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizam-ı Cedid Ordusu*. İstanbul: Göçebe Yayınları, 1997.
- Çaycıoğlu, Serdar Oğuzhan. "Rusya'nın Kafkasya Siyaseti: General Paskeviç'in Başkomutanlığı Dönemi 1827-1831". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2018.
- Çelik, Yüksel. *Şeyhül-Vüzerâ Koca Hüsrev Paşa*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
- Danişmend, İsmail Hâmi. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. C. 4. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972.
- Driault, Edouard. *Şark Meselesi*. Çev. Nâfiz. Haz. Emine Erdoğan. Ankara: Berikan Yayınevi, 2010.
- Emecen, Feridun. "İsmâil". *TDVİA*. C. XXIII. 82-84.
- Erdoğan, Meryem Kaçan, Meral Bayrak Ferlibaş ve Kamil Çolak, *Tirsiniklizâde İsmail Ağa ve Dönemi (1796-1806): Rusçuk Ayanı*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2009.
- Erol, Salih. "XIX. Yüzyıl Başlarında Bir Rumeli Ayanının Yükselişi: Pehlivan İbrahim Ağa." *Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu-II*. C. I, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Yayını, 2010.
- Fehmi, İsmail. "The Diplomatic Relations of The Ottoman Empire and The Great European Powers from 1806-1821". Unpublished PhD Thesis, London University, 1975.
- Jorga, Nicoleta. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. Çev. Nilüfer Epçeli. C. 5. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2009.
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi (1789-1856)*. C. V. Ankara: TTK Basımevi, 1988.
- Kurat, Akdes Nimet. *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: TTK Basımevi, 2014.

- Kuzucu, Serhat. "Rus Çarı I. Pavel Dönemi Osmanlı-Rus Siyasi İlişkileri ve Napolyon'a Karşı Ortak Mücadele." *Karadeniz Araştırmaları Dergisi* 38 (Yaz 2013): 75-87.
- Morkva, Valery. "Russia's Policy of Rapprochement with The Ottoman Empire in The Era of The French Revolutionary and Napoleonic Wars 1792-1806." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2010.
- Mustafa Nuri Paşa. *Netâyicül-Vuku'ât*. C. IV. Nâşiri: Mehmed Gâlib. İstanbul: Uhuvvet Matbaası, 1327.
- Safran, Semih. "M. İ. Kutuzov'un Hayatı ve Faaliyetleri (1745-1813)". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2019.
- Sunar, Mehmet Mert. "1806-1812 Osmanlı – Rus Harbi'ni Çalışmaya Bir Girizgâh: Sefer İçin Asker Toplanması". *History Studies* 10/3 (April, 2018): 239-256.
- Süreyya, Mehmed. *Sicill-i Osmani*. C. 2, Haz. Nuri Akbayar. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. 1996.
- Şânîzâde, Mehmed Atallah Efendi. *Şânîzâde Târîhi*. C. I. Haz. Ziya Yılmaz. İstanbul: Çamlıca Basımevi, 2008.
- Şirokorad, A.B. *Rusların Gözünden Osmanlı-Rus Savaşları*. Çev. D. Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yayınları, 2013.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yıllıkoğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*. İstanbul: Maarif Matbaası, 1942.
- Zinkeissen, Johann Wilhelm. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. Çev. Nilüfer Epçeli. C. 7. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011.